

ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI IŞIĞINDA TOPLANMA HÜRRİYETİ İLE İÇKİN BİR HÜRRİYET OLARAK “MEKÂNI VE GÜZERGÂHI SEÇME SERBESTİSİ”

*“The Place and the Rounta to Choose of Freedom” as an Inherent
Freedom and Assembly of Freedom in the Light of the Decisions of
Turkish Constitutional Court*

Erdoğan KESKİN*

ÖZ

Toplanma hürriyeti, demokratik toplumun en temel unsurlarındandır; entelektüel amaçlarla bir araya gelmeyi ve düşüncelerin açıklanmasını korur. Bu sayede ister azınlık ister çoğunluk serbestçe kendini ifade edebilir. Toplanma hürriyeti, ancak demokratik toplumda acil bir sosyal ihtiyacı karşılamak için ve ölçülü bir şekilde sınırlandırılabilir. Toplanma hürriyetine içkin olan mekânı ve güzergâhı seçme serbestisi de toplanma hürriyetine bağlı ve aynı anayasal güvenceye sahip bir hürriyettir. Buna rağmen Türk hukukunda serbestiye yönelik kategorik yasaklara yer verilmekte; barışçıl niteliği devam eden toplanmalar bu kategorik yasakları ihlal ettiği gerekçesiyle sert müdahalelerin hedefi olmaktadır. Oysa kategorik yasaklar Anayasa’ya aykırıdır. Her bir olayın somut koşulları altında toplanma

Makale Geliş Tarihi / Date Received: 13.01.2026

Makale Kabul Tarihi / Date Accepted: 20.05.2026

* Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı, Sivas, Türkiye, E-mail: erdogankeskin.law@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4718-4655>, ROR ID: <https://ror.org/04f81fm77>.

hürriyetine yapılacak müdahalenin demokratik toplumda gerekli ve ölçülü olması gerekir. Anayasa Mahkemesi'nin görüşü de bu yöndedir.

Bu çalışmada, mekânı ve güzergâhı seçme serbestisinin anlamı ve önemine uygun olmayan müdahalelerin hakkın özüne dokunabileceği ve kategorik yasakların Anayasa'ya aykırı olduğu tespit edilmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin kararları ışığında, serbestinin bir lütuf olmadığı, toplanma hürriyetine içkin, yani zorunlu bir hürriyet olduğu ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Toplanma Hürriyeti, Mekânı ve Güzergâhı Seçme Serbestisi, Anayasa Mahkemesi, Demokratik Toplum, Kategorik Yasaklar.

ABSTRACT

Freedom of assembly is among the most fundamental elements of a democratic society. This right allows individuals to come together for intellectual purposes and to express their thoughts. It enables both minorities and majorities to express themselves freely. The freedom to choose the place and route, which is inherent in the freedom of assembly, is a freedom that is ancillary to the freedom of assembly and enjoys the same constitutional protection. Despite this, Turkish law includes categorical bans on this freedom; peaceful assembly are targeted with harsh interferences on the grounds that they violate these categorical bans. However, interferences in the freedom of assembly must be proportionate and necessary in a democratic society, depending on the specific circumstances of each case. The Constitutional Court's view is in this direction.

This study determines that interferences that are not in line with the meaning and importance of the freedom to choose the location and route may infringe upon the core of the right, and that categorical bans are unconstitutional. In the light of the Constitutional Court's decisions, it is concluded that freedom is not a privilege granted by the state, but an inherent, i.e., necessary, part of the freedom of assembly.

Keywords: Freedom of Assembly, The Freedom to Choose the Place and Route, The Constitutional Court, Democratic Society, Categorical Bans.

GİRİŞ

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hürriyeti, diğer bir deyişle toplanma hürriyeti bireylerin doğuştan sahip olduğu, vazgeçilmez, devredilmez ve şarta bağlanamaz bir insan hakkıdır. Fakat, belli koşullar altında toplanma hürriyetinin sınırlandırılması mümkündür. Milli güvenlik, kamu düzeni, genel ahlak gibi soyut sebeplerle veya başkalarının haklarının korunması amacıyla toplanma hürriyetine müdahale edilmektedir. Bu müdahalelerin önemli bir kısmı ise toplanma hürriyetini ihlal etmektedir. Özellikle, azınlıkta kalmış grupların toplanmaları, mevcut düzene itiraz içeren toplanmalar ve muhalif teşebbüsler siyasi iktidarın hedefi hâline gelmektedir. Müdahalelerin pek çoğu toplanma hürriyetine içkin bir hürriyet olan mekânı ve güzergâhı seçme (belirleme) serbestisini de anlamsız kılmakta ve toplanma hürriyetinin özüne dokunmaktadır.

Siyasi iktidar, siyasi ve idari gücün yanı sıra medya gücüyle toplananların barışı ve huzuru bozduğu algısını topluma dikte edebilmekte; bazen mekân yasaklarının kamu yararına ve başkalarının haklarının korunması amacına dayandığını aktarmaktadır. Fakat, bu çoğu zaman hakikati yansıtmamaktadır. Zira, toplanma hürriyetine yapılan müdahaleler ve özellikle mekânı ve güzergâhı seçme serbestisine getirilen kategorik yasaklar, somut olayın koşullarına duyarlı olmamakta; evhama, varsayıma ve keyfiliğe dayanmaktadır. Kolluğun müdahaleleri ve idarenin tedbirleri, bu çerçevede taşınması gereken asgari hoşgörüye, çoğulculuğa ve üçüncü kişiler gibi toplananların da korunması gerektiği temeline oldukça uzak kalmaktadır.

Çalışmada amacımız, toplanma hürriyeti ile mekânı ve güzergâhı seçme serbestisinin Türk hukukunda gereken değeri görmediğinden hareketle toplanma hürriyeti ile mekânı ve güzergâhı seçme serbestisine yapılan müdahalelerin taşınması gereken nitelikleri belirlemek; kategorik yasakların ve özellikle bu yasaklar arasındaki mekânsal yasakların Anayasa'ya uygunluğunu değerlendirmektedir. Bu konuda Anayasa Mahkemesi'nin çok sayıda kararı olsa da ihlallerin gözle görülebilir ölçüde azalmamış olması ve Anayasa Mahkemesi'nin kategorik mekânsal yasaklar hakkında hatalı kararlarının bulunması, "toplama hürriyeti ile mekânı ve güzergâhı seçme serbestisinin" çalışmanın konusu olarak belirlenmesinde etkili olmuştur.

I. TOPLANMA HÜRRİYETİ

İfade hürriyetinin özel bir görünümü olan toplanma hürriyeti, demokratik ve çoğulcu bir toplumun en temel değerlerinden bir tanesidir¹. Hatta toplanma hürriyeti, hür toplumun temelini oluşturmaktadır². Bu çerçevede kendine has “özerk işlevi” ve “uygulama alanı” olsa da toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hürriyeti, ifade hürriyeti kapsamında ele alınmalıdır³.

“Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı” kenar başlığıyla 1982 Anayasa’nın 34. maddesinde düzenlenen toplanma hürriyeti, herkes tarafından “silahsız ve saldırısız” olarak önceden izin alınmaksızın

-
- ¹ Ulaş Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü-Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 3* (Avrupa Konseyi, 2018), 45; Osman Erbil Başvurusu, B. No: 2013/2394, 25/3/2015, § 45; Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu, B. No: 2013/3924, 6/1/2015, § 115, 117; Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası (Eğitim Sen) ve Diğerleri Başvurusu, B. No: 2014/920, 25/5/2017, § 80; Ali Sarıpınar Başvurusu (2), B. No: 2013/6186, 9/3/2016, § 72; Gülşah Öztürk ve Diğerleri Başvurusu, B. No: 2013/3936, 17/2/2016, § 67.
 - ² Mehmet Ali Zengin, “Türk Anayasa Hukuku Bakımından Toplanma Hürriyeti,” *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 6, no. 1-2 (2011): 357. Diğer bir deyişle, demokratik toplumun kurucu unsurlarındandır. Bkz. Osman Doğru, “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Uygulamasında Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü,” *TBB Dergisi*, no. 64 (2006): 40-43.
 - ³ Osman Erbil Başvurusu, § 45, 47; Ali Sarıpınar Başvurusu (2), § 71; Gülşah Öztürk ve Diğerleri Başvurusu, § 66; Dilan Ögüz Canan Başvurusu, B. No: 2014/20411, 30/11/2017, § 34; Bezar Eylem Ekinci, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı Bakımından Bildirim Usûlünün Kapsamı,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 68, no. 4 (2019): 756, <https://doi.org/10.33629/auhfd.721375>. Yarsuvat, toplanma hürriyetini basın hürriyetine benzetmekte ve her iki hürriyetin de ifade hürriyetine (söz ve düşünce hürriyeti) dayandığını ifade etmektedir. Bkz. Duygun Yarsuvat, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti ve İlgili Ceza Hükümleri*, (Sermet Matbaası, 1968), 27. AİHM’e göre de 11. madde, 10. maddenin ışığında değerlendirilmelidir. Bu çerçevede 11. maddede korunan toplanma hürriyetinin amaçlarından biri de ifade hürriyetinin korunmasıdır. Bkz. ÖZDEP / Türkiye, Başvuru No: 23885/94, 8 Aralık 1999, § 37; ayrıca bkz. David Harris, Michael O’Boyle, Ed Bates ve Carla Buckley, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, çev. Mehveş Bingöllü Kılıcı ve Ulaş Karan (On İki Levha Yayıncılık, 2022), 656. Başka bir kararında da AİHM’e göre, “11. madde, özerk rolüne ve özel uygulama alanına rağmen, 10. madde ışığında da değerlendirilmelidir. Görüşlerin korunması ve bunları ifade etme hürriyeti, 11. maddede güvence altına alınan toplanma ve örgütlenme hürriyetinin amaçlarından biridir.” Bkz. Öllinger / Avusturya, Başvuru No. 76900/01, 29 Haziran 2006, § 38; Ziya Çağa Tanyar, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 60, no. 3 (2011): 598-599.

kullanılabilir⁴. “Bireylerin ortak fikirlerini birlikte savunmak ve başkalarına duyurmak için bir araya gelebilme imkânını korumayı” amaçlamaktadır⁵. Bu hürriyet sayesinde, bireyler kendi dünyalarından çıkabilir, düşüncelerini açıklayarak siyasallaşabilir, yani siyasi hayatın içerisinde yer alabilir⁶.

Anayasa’da toplanma hürriyeti düzenlenmişse de hürriyetin kapsam ve niteliğine dair bir hükme yer verilmemiştir. Anayasaların bu denli detaylı düzenlemelere yer vermemesi kuşkusuz doğaldır. Bu sebeple, hürriyetin kapsamı, toplantı ve gösteri yürüyüşü kavramlarının kanuni tanımı için 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’na (TGYK) bakılabilir⁷. TGYK’nin 2. maddesinin a bendine göre toplantı; belirli konularla ilgili halkı bilgilendirmek (aydınlatmak), kamuoyu oluşturarak bir konuyu halka benimsetmek için gerçek ya da tüzel kişiler tarafından gerçekleştirilen etkinliklerdir. Bu etkinliklerin açık ve kapalı yerlerde yapılması mümkündür. Kanun koyucu, tanım yaparken toplantı kelimesinin yalnızca TGYK

⁴ Mustafa Erdoğan, *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku* (Hukuk Yayınları, 2019), 234; Gülşah Öztürk ve Diğerleri Başvurusu, § 64. Küçük, toplanma hürriyetinin silahlı ve saldırısız olmasını hürriyetin objektif (nesnel) sınırı olarak ele almaktadır. Toplanmanın silahlı ve saldırısız olmasının objektif sınır olarak kabulü hâlinde Anayasa’nın 34. maddesinde, toplanmanın silahlı ve saldırısız olmasının gerektiğine dair hükme yer vermeye gerek yoktur. Buna rağmen 1982 Anayasası’nda olduğu gibi çeşitli devlet anayasalarında da benzer hükümlere yer verilmektedir. Bkz. Tevfik Sönmez Küçük, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkının Sınırlılığı Üzerine Bir Değerlendirme,” *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 19, no. 3 (2022): 275-276.

⁵ Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu, § 115; Eğitim Sen ve Diğerleri Başvurusu, § 79; Ali Sarıpınar Başvurusu (2), § 71; Gülşah Öztürk ve Diğerleri Başvurusu, § 66. İfade hürriyetinin özel bir türü olan toplanma hürriyeti, demokratik toplumun en temel değerlerinden bir tanesidir. Bireylerin, topluca, yani kolektif bir şekilde düşüncelerini ifade etmesini korumayı amaçlar. Bununla birlikte şiddeti dışlar. Çoğulcu demokrasilerin gelişebilmesi için zorunlu olan çeşitli düşüncelerin serbestçe ortaya çıkmasını güvence altına alır. Bkz. Ferhat Üstündağ Başvurusu, B. No: 2014/15428, 17/7/2018, § 40.

⁶ Yarsuvat, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti*, 27.

⁷ Ekinci, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı,” 755-756. TGYK yürürlüğe girinceye kadar toplantı ve gösteri yürüyüşü kavramlarına dair hukuk metinlerinde bir tanıma yer verilmemiştir. Bkz. Ömer Anayurt, *Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti* (Kazancı Matbaacılık, 1998), 9. Ayrıca AYM’nin gerek norm denetimi gerek bireysel başvuru kararları, hürriyetin kapsam ve niteliğinin belirlenmesinde başvurulacak önemli kaynaklardır. Çalışma boyunca yeri geldikçe AYM kararları üzerinde durulacaktır.

çerçevesinde gerçekleştirilen etkinlikleri kapsadığını belirtmektedir. Aynı maddenin b bendinde gösteri yürüyüşü de benzer şekilde; belirli konularla ilgili halkı bilgilendirmek, kamuoyu oluşturarak bir konuyu halka benimsetmek için gerçek ya da tüzel kişiler tarafından gerçekleştirilen ve yine aynı Kanun çerçevesinde düzenlenen yürüyüşler olarak tanımlanmıştır⁸. Kanun koyucu, tanımlarında esasen kamuoyu oluşturma ve kamuoyunu bilgilendirme faaliyetlerine yer vermiştir. Anayurt'a göre bu tercih, tanımların amaca göre değil, sonuca göre yapıldığını yansıtmaktadır. Ayrıca bu, toplanma hürriyetinin dar bir kapsamda ele alındığını göstermektedir. Nitekim, bazı toplanmalar fikir alış-verişi için yapılır⁹. Netice olarak toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hürriyetine ilişkin bu düzenlemeler hürriyetin mahiyetini anlamamız ve kapsamını tespit edebilmemiz için yetersiz tanımlamalar ihtiva etmektedir¹⁰.

Toplanma hürriyetine ilişkin kanuni tanımların yetersizliği, doktrinde de bu hürriyetin tanımının ve unsurlarının tartışılmasına yol açmıştır. Bu çerçevede farklı tanımlar yapılmış ve farklı unsurlar ele alınmıştır. Toplanma hürriyetinin anlam ve kapsamını belirleyebilmek için kısaca hürriyetin unsurlarına değinmek gerekir. İlk olarak toplantı temel olarak kişi, amaç, süre, ortak yer unsurlarını taşımalı ve barışçıl olmalıdır¹¹. Bu unsurları taşımayan etkinlikler, toplantı niteliğini haiz olamaz. Toplantının unsurlarına kısaca bakmamız gerekirse¹²:

⁸ Anayurt, *Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti*, 9; Murat Şen, *Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı* (Seçkin Yayıncılık, 2022), 40; Ekinci, "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı," 755-756; ayrıca bkz. Gözde Türkeli, *Toplanma Hakkı Bağlamında Kanuna Aykırı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Suçu* (On İki Levha Yayıncılık, 2020), 8.

⁹ Anayurt, *Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti*, 9.

¹⁰ Türkeli, *Toplanma Hakkı*, 8; tanımın yetersizliği için ayrıca bkz. Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 40.

¹¹ Barışçıl olması, toplanma hürriyetinin ön koşulu olarak da görülebilir. Aynı yönde bkz. Gökçen Alpkaya, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde ve Uygulamasında Toplanma Özgürlüğüne Hak," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 56, no. 3 (2001): 7, https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001834.

¹² Toplantının unsurlarına ilişkin doktrinde çeşitli görüşler vardır. Örneğin Anayurt, unsurları teşkilatlı bir topluluk, geçicilik ve amaç unsurları olarak ele almaktadır. Bkz. Anayurt, *Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti*, 10-16. Yarsuvat ise iştirakçiler (katılanlar), süre, amaç ve yer unsurları olarak ele almaktadır. Bkz.

(i) Kişi unsuru, bu hürriyetin en temel unsurudur. Çünkü bir toplantıdan söz edilebilmesi için birden fazla insanın bir araya gelmesi gerekir. Fakat, toplantıdan söz edilebilmesi için gereken asgari kişi sayısına ilişkin bir düzenleme ya da şart yoktur¹³. Bu nedenle kanaatimizce birden fazla kişinin katılımı kişi yönünden toplantının gerçekleşmesi için yeterlidir¹⁴. Kişi sayısının çok az olması ya da kişi sayısının azlığı dolayısıyla toplanmanın etkisiz olması önemli değildir¹⁵.

Yarsuvat, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti*, 29-35. Zengin unsurları, kamusal olma unsuru, demokratik fonksiyon unsuru, amaç unsuru, süre ve yer unsurları, barışçıl yaklaşım unsuru, silahlı ve saldırsız toplanma unsuru, kişi sayısı unsuru şeklinde incelemiştir. Bkz. Zengin, “Türk Anayasa Hukuku Bakımından Toplanma Hürriyeti,” 361-371.

¹³ Türkeli, *Toplanma Hakkı*, 9-11; Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 50; ayrıca bkz. Yarsuvat, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti*, 29; Zengin, “Türk Anayasa Hukuku Bakımından Toplanma Hürriyeti,” 367. Şen, ikiden fazla kişinin bir araya gelmesinin toplantı kavramının kapsamının belirlenmesi bakımından yeterli olduğunu savunmaktadır. Bkz. Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 51. Yarsuvat da, ikiden fazla kişinin bir araya gelmesi hâlinde toplanmadan söz edilebileceğini belirtmiştir. Bkz. Yarsuvat, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti*, 29.

¹⁴ Kişi sayısı hakkında ayrıca bkz. Zengin, “Türk Anayasa Hukuku Bakımından Toplanma Hürriyeti,” 367; Yarsuvat, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti*, 29; Özen Ülgen, “Türk Hukukunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü” (Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004), 5. Anayurt, bir araya gelen kişilerin teşkilatlı (organize) olmasını da ayrı bir unsur olarak ele almaktadır. Bkz. Anayurt, *Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti*, 10-13. Toplantıların düzenlenmesinin gerekli olup olmadığını doktrinde Türkeli de tartışmış, tartışmalı bir unsur olarak düzenleme unsurunu incelemiştir. Doktrindeki tartışmalar ve Türkeli’nin değerlendirmeleri için bkz. Türkeli, *Toplanma Hakkı*, 17-18. Kanaatimizce toplananların, yani topluluğun organize olması, kişi unsuru içerisinde de ele alınabilir. Zira kişi unsurunu, önceden planlanan ya da aniden gelişen toplanmalara katılan, asgari zeminde buluşmuş kişiler oluşturur. Aksi hâlde ani toplanmalar, toplanma hürriyeti içerisinde görülemez.

¹⁵ Her ne kadar toplananların birden fazla kişi olması yeterliyse de TGYK’nin 9. maddesine göre, “Bu Kanuna göre yapılacak toplantılar, fiil ehliyetine sahip ve onsekiz yaşını doldurmuş, en az yedi kişiden oluşan bir düzenleme kurulu”, toplantı düzenleyebilir. Buna bağlı olarak kanuni toplantıdan söz edilebilmesi için en az yedi kişiye ihtiyaç vardır. Ayrıca bkz. Ülgen, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü,” 5-6.

(ii) Amaç unsuru, hürriyet kapsamında olan toplantıyı diğer toplanma, bir araya gelme veya toplantılardan ayıran unsurdur. Toplanma hürriyeti bakımından bir araya gelen kişilerin ortak bir amacının olması gerekir. Bu amaç, kısaca, belli bir konuda düşüncelerin açıklanması olmalıdır¹⁶. Bir araya gelen kişiler arasında asgari bağın olmaması veya toplanmanın tesadüfe dayanması hâlinde toplantıdan söz edilemez¹⁷. Bununla birlikte, amaç unsuru diğer bir araya gelme ve toplanma faaliyetlerinde de mevcut olabilir. Örneğin, durakta otobüs bekleyen bir grup insanın da amacı ortaktır. Fakat toplanma hürriyeti bağlamında amaç alelade bir amaç olarak görülemez. Toplanma hürriyeti anlamında amaç, ifade hürriyeti anlamındaki amaçtır. Diğer bir deyişle, düşünce açıklaması, dış dünyaya mesaj verme amacı olmalıdır¹⁸. Spor karşılaşmalarında, balolarda, sinemalarda veya pek çok etkinlikte insanlar toplanır. Bu tür etkinliklerin amacı eğlencedir. Keyifli zaman geçirme ya da bir şeyler öğrenme amacı vardır¹⁹. Toplanma hürriyeti çerçevesinde bir araya gelmeler ise bunlardan ayrılır. Çünkü bu anlamda bir toplanmanın amacı entelektüeldir; temeli düşüncelerin açıklanmasıdır²⁰. Bu bağlamda Ülgen, aynı amaçla kantinde, stadyumda veya bir trafik kazasının ardından olay yerinde toplanmaları ayırt etmek için şu kriteri benimsemektedir: “*Toplantı kavramında, bir araya gelen kişilerin amaçlarının aynı olması değil, kişilerin ortak bir amaç için bir araya gelmeleri söz konusudur*”²¹.

¹⁶ Türkeli, *Toplanma Hakkı*, 12; Yarsuvat, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti*, 31-32. Kimi yazarlar kamusal olma unsurunu gerekli görmektedir. Kanaatimizce kamusal olma, toplanmanın amacıyla ilgilidir. Benzer şekilde, demokratik fonksiyon unsuru da amaçla ilgili görülebilir. Toplanma hürriyetinin amaç unsurunda da fikirlerin serbestçe ifade edilebilmesi ve toplumsal meselelere dahil olunması söz konusudur. Sonuç olarak geniş olarak yorumladığımızda ve niteliğini tespit ettiğimizde amaç unsuru diğer unsurların bir kısmını kapsar. Aynı bir unsur olarak kamusal olma ve demokratik fonksiyon unsuru için bkz. Zengin, “Türk Anayasa Hukuku Bakımından Toplanma Hürriyeti,” 362; Alpkaya, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi,” 5.

¹⁷ Anayurt, *Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti*, 10-11; Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 41-42.

¹⁸ Anayurt, *Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti*, 14; ayrıca bkz. Zengin, “Türk Anayasa Hukuku Bakımından Toplanma Hürriyeti,” 363.

¹⁹ Anayurt, *Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti*, 14; Yarsuvat, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti*, 32; ayrıca bkz. Venedik Komisyonu (Venice Commission), *Guidelines: On Freedom of Peaceful Assembly* (2020), 7-8.

²⁰ Anayurt, *Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti*, 14; Yarsuvat, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti*, 32.

²¹ Ülgen, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü,” 8-9.

AİHM de toplanma hürriyetini demokratik sürece katılmayla ve barışçıl gösterilerin korunmasıyla ilişkili²² olarak görmekle birlikte, hürriyetin yalnızca siyasi nitelikteki görüşlerin açıklanmasıyla sınırlı olarak ele alınamayacağını belirtmektedir. Mahkeme, İskoçya, İngiltere ve Galler'deki av yasağıyla ilgili yaptığı değerlendirmede sosyal amaçlı toplanmaların Sözleşme'nin kapsamında olduğunu kabul edebileceğini dile getirmektedir. Fakat Mahkeme'ye göre *“avlanma yasakları yalnızca av köpekleriyle vahşi bir memeliyi öldürme amacıyla bir araya gelen avcılar engeller.”* Dolayısıyla toplanma hürriyeti değil, avcılarının bir araya geldiği belirli bir faaliyet sınırlandırılmaktadır²³. “Avlanma ortak amacı”na sahip kişilerin bir araya gelmesine yönelik müdahale, toplanma hürriyetine yapılan müdahale olarak değerlendirilmemiştir. Sonuç olarak avlanma ortak amacı, kişilerin bir araya gelmesinin toplantı hürriyeti kapsamında toplanma olarak kabul edilmesi için yeterli olmamıştır.

Amaç, siyasi, dini, kültürel, sosyal niteliği haiz herhangi bir konuda olabilir²⁴. Amacı, içeriği ve niteliği bakımından sınırlandırmak mümkün değildir. Yalnızca Anayasa'da belirtildiği üzere bu hürriyetin “silahsız ve saldırısız” olarak kullanılması gerektiğinden şiddete başvurmak, fiziksel saldırıda bulunmak veya kanunların suç saydığı eylemleri işlemek amacıyla yapılan toplantılar anayasal güvence altında görülemez. Bunun dışında toplantının içeriği ne olursa olsun anayasal güvence varlığını sürdürür²⁵.

²² Mahkeme'ye göre, toplanma hürriyetinin amaçlarından biri de “toplumsal tartışmaları” ve “protestoların açıkça ifade edilebilmesini” güvence altına almaktır. Bkz. Éva Molnár / Macaristan, Başvuru No: 10346/05, 7 Ocak 2009, § 42. Bu karara paralel olarak başka bir kararında Mahkeme, *“ülkenin siyasal yaşamıyla veya yerel düzeyle ilgili kamusal etkinlikler”*in güçlü bir korumaya sahip olması gerektiğini belirtmektedir. Bkz. Primov ve Diğerleri / Rusya, Başvuru No: 17391/06, 13 Ekim 2014, § 135.

²³ Brian Leonard Friend ve Diğerleri / Birleşik Krallık, Başvuru No: 16072/06 ve 27809/08, 24 Kasım 2009, § 50.

²⁴ AİHS de 11. maddesinde toplanma hürriyetini, siyasi, dini, siritüel, kültürel vb. amaçlarla kullanılıp kullanılmadığından bağımsız olarak, yani amaç karşısında nötr olarak korumaktadır. Bkz. Harris, O'Boyle, Bates ve Buckley, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, 656.

²⁵ Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 50-52; Osman Erbil Başvurusu, § 48; Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu, § 118; Ali Sarıpınar Başvurusu (2), § 73; Gülşah Öztürk ve Diğerleri Başvurusu, § 68; ayrıca bkz. TGYK'nin 3. maddesinin 1. fıkrasına göre; *“Herkes, önceden izin almaksızın, bu Kanun hükümlerine göre silahsız ve*

Toplanmanın barışçıl olmadığının tespitinde toplanmanın amacının, yani içeriğinin mi yoksa toplanmanın yapılması sırasında ortaya çıkan durumun mu esas alınacağı tartışmalıdır²⁶. Fakat, kanaatimizce şiddete ya da suç işlenmesine teşvik edilmesi hâli, bir toplantının anayasal güvenceden yararlanamaması için tek başına yeterli bir sebep olmamalıdır. Herhangi bir şiddet eylemine dönüşmemiş düşünce açıklamalarının engellenmemesi gerekir²⁷. AİHM de toplananların attıkları sloganların ve taşıdıkları pankartların somut olarak belli bir kişi ya da grubu hedef göstermemesi hâlinde toplanmalara yapılacak müdahalenin meşru olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Nitekim toplanma hürriyetinin içeriği, yani slogan ve pankartlar rahatsız edici, incitici olabilir²⁸. Hatta korkutucu, endişe verici, kışkırtıcı

saldırısız olarak kanunların suç saymadığı belirli amaçlarla toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.” Bazı yazarlarca toplanmanın silahlı ve saldırısız olması ve barışçıl olması ayrı unsurlardır. Kanaatimizce ise bunlar amaçla ilgilidir. Toplanmanın silahlı ve saldırısız olması ve barışçıl olması için ayrıca bkz. Zengin, “Türk Anayasa Hukuku Bakımından Toplanma Hürriyeti,” 364-367. AİHS’nin 11. maddesi çerçevesinde konuya yaklaşıldığında da düzenleyicilerin vermek istediği mesajın içeriği tek başına barışçıl toplanmayı 11. maddenin kapsamının dışına çıkarmaz. Bkz. Harris, O’Boyle, Bates ve Buckley, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, 656-657.

²⁶ Alpkaya, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi,” 7. Toplanma hürriyeti, konu bakımından ya da içeriği sebebiyle sınırlandırılmamalıdır. Bu bağlamda Özenç, AYM’nin içtihatları dikkate alındığında toplanmanın konusuna yönelik müdahalelerin sıkı şartlara bağlanması gerektiğinin anlaşılabileceğini belirtmektedir. Bkz. Berke Özenç, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ve Mekân Yasakları,” *İstanbul Hukuk Mecmuası* 73, no. 2 (2015): 121. AİHM’e göre de savunulan mesajın yanlış olduğu gerekçesiyle hükümet toplanmayı dağıtamaz ya da yasaklayamaz. Bir toplanmanın içeriği sebebiyle meşru bir şekilde müdahale edilebilmesi nadirdir. Ayrıca Mahkeme’ye göre toplanma hürriyetine içeriğe dayalı yapılacak müdahalelerin çok ciddi bir şekilde incelenmesi gerekir. Bkz. Primov ve Diğerleri / Rusya, § 135.

²⁷ Aksi yönde bkz. Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 50-51. Anayasa Mahkemesi’ne göre, “şiddete teşvik ve demokrasinin ilkelerini ortadan kaldırma durumları”nın söz konusu olması hâlinde toplanma hürriyetine ve ifade hürriyetine karşı önleyici tedbirler alınabilir. Bkz. Osman Erbil Başvurusu, § 47; Ali Sarıpınar Başvurusu (2), § 72. Oysa demokratik toplumda soyut-teorik savunmalar, teşvikler korunmalı; eyleme geçilmesi ve suç işlenmesi ile konuşma arasında ayırım yapılmalıdır.

²⁸ Bkz. Küçük, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü,” 283; Gül ve Diğerleri / Türkiye, Başvuru No: 4870/02, 8 Haziran 2010, § 41. AİHM, bazı sloganların şiddet içerdiğini kabul etse de bunların basmakalıp solcu sloganlar olduğu, şiddet ve ayaklanma çağrısı olarak görülemeyeceği kanaatindedir. Bkz. Gül ve Diğerleri / Türkiye, § 41; Küçük, “Toplantı

olabilir. Taş, sopa, ateşli ve kesici silahlarla toplanarak şiddet eylemi gerçekleştirilmesinde ise toplanma barışçıl değildir. Bununla birlikte yine benzer şeylerle toplanılmışsa ve objektif olarak bunların kullanılması amacı yoksa ya da bu şeyler kullanılmamışsa, toplantının barışçıl niteliğinin somut olay bakımından değerlendirilmesi gerekir²⁹.

ve Gösteri Yürüyüşü,” 283. Örneğin protesto gösterisi düzenledikleri, slogan attıkları, pankart açtıkları, broşürler dağıttıkları ve koridorlardan birinde kendilerini kitleyerek devam eden duruşmaları engelledikleri gerekçesiyle mahkûm edilmeleri üzerine göstericiler başvuru yapmıştır. Başvuruya konu olayda, “Tecride Son”, “İşgale Hayır”, “İmralı Cezaevi Kapatılsın”, “Teslim olmadık olmayacağız”, “Selam, Selam, İmralı’ya Bin Selam”, “Öcalan’a Özgürlük”, “Barış elçisi İmralı’da” gibi sloganlar atılmıştır. Başvuruyu değerlendiren Mahkeme’ye göre, şiddete yer verilmemiş, zarara yol açılmamıştır. Bkz. Ekrem Can ve Diğerleri / Türkiye, Başvuru No: 10613/10, 5 Eylül 2022, § 1, 5-6, 80, 93-95. Polis raporlarına “*şiddetli Bulgar karşıtı açıklamalar yapılmıştır*” şeklinde geçen anma etkinliğinin konu olduğu başvuru hakkında da Mahkeme, benzer yönde değerlendirmeler yaparak karar vermiştir. Olay ve değerlendirmeler için bkz. Stankov ve The United Macedonian Organisation “ILINDEN” / Bulgaristan, Başvuru No: 29221/95 ve 29225/95, 2 Ocak 2002, § 16-17, 99-103.

²⁹ “Kişilere ya da eşyalara yönelik aktif ve belli bir yoğunluğa sahip fiziksel kuvvet kullanımı söz konusu ise barışçılığın ortadan kalkacağı” gibi çeşitli görüşler için bkz. Küçük, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü,” 278. Silahlar taş, sopa vs. olsa ve kullanılsa bile toplanmanın barışçıl niteliğinin ortadan kalktığı da savunulmaktadır. Bu konudaki değerlendirmeler için bkz. Alpkaya, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi,” 7. Kanaatimizce somut olay bakımından değerlendirme yapılması, örneğin toplanmanın amacı ile silah olarak nitelendirilen şeylerin ilişkisinin ele alınması gereklidir. Aksi hâlde çiftçilerin anlık bir tepkiyle ellerinde tırmık, çapa gibi şeylerle bir araya gelmesi; işçilerinin makas, fırça, kürek gibi icra ettikleri işle ilgili eşyaları taşımaları hâllerinde de barışçıl toplanmadan söz edilemez. Bu bakımdan hürriyetin geniş yorumlanması ve korunan alana müdahale etmekten sakınılması gerekir. Örneğin AİHM de ifade hürriyeti bağlamında duygusallık ve mecaz anlatımla Kürdistan için fedakârlık yapma çağrısında bulunan şiirlere ve Türk makamlarına ağır eleştirileri içeren bir esere ilişkin değerlendirmesinde şiirlerin lafzî olarak yorumlanması hâlinde okuyucuların nefrete, isyana ve şiddet kullanımına teşvik edildiğinin düşünülebileceğini belirtmektedir. Fakat Mahkeme, ifadelerin gerçekte böyle bir etki doğurup doğurmadıkları belirlenirken kullanılan araçların şiir olduğunun ve bu şiirlerin yalnızca sınırlı bir kitleye hitap eden sanatsal ifade biçimi olduğunun unutulmaması gerektiğini hatırlatmakta ve somut olayın şartlarını dikkate almaktadır. Bkz. Karataş / Türkiye, Başvuru No: 23168/94, 8 Temmuz 1999, § 49 vd. Karataş kararı da dikkate alındığında Mahkeme’ye göre kararlar, üslubun/saldırgan tonun onaylanması olarak anlaşılmamalıdır. Fakat ifade hürriyeti, ifade ediş biçimini de güvence altına

(iii) Süre (geçicilik) unsuru, toplantının geçiciliğini ifade etmektedir. Toplanma hürriyeti bakımından toplantı, süreklilik arz etmeyen, geçici bir süre için kişilerin bir araya gelmesidir. Bu birliktelik süreklilik arz edecek şekilde kurumsallaşmamıştır³⁰. Örneğin dernek ve sendika gibi kurumsallaşmış ve faaliyetleri süreklilik arz eden örgütler ya da gruplar, toplantılardan farklıdır³¹. Bu gibi kurumsallaşmış yapılarda üyeler arasında bağ, toplanmaya göre çok daha sıkıdır ve süreklilik arz eder³². Toplantıda bulunanlar ise belli zamanda bir araya gelirler ve bu birliktelik bir süre sonra nihayete erer. Sürenin ne kadar olması gerektiğini; asgari ya da azami sınırlarını belirlemek mümkün değildir³³. Fakat, bir araya gelen kişilerin amaçları hatırlanacak olursa toplanma hürriyeti bağlamında amaç kurumsal birliktelik oluşturmak değil, grubun kendisini ifade etmesidir. Kişiler, geçici bir süre için katıldıkları toplantılarda karşılaştıkları insanların hiç değilse bir kısmıyla ilk defa karşılaşır ve toplantı dağıldıktan sonra birbirlerini görmeme, tekrar buluşmama ve devam edecek bir ilişki içerisinde bulunmama hâli oldukça muhtemeldir³⁴.

(iv) Diğer unsur ortak yerdir. Toplantının gerçekleşebilmesi için kişilerin ortak bir yerde fiziksel olarak bir araya gelmesi gerekir. Gelişen teknoloji, kişilerin sanal ortamlarda da bir araya gelmesine izin verse de böyle bir birliktelik, toplantının ortak yer unsurunu taşımamaktadır³⁵. Kanaatimizce

almaktadır. Bkz. Karataş / Türkiye, § 49; Gül ve Diğerleri / Türkiye, § 41. Sonuç olarak, ifade hürriyetinin özel bir görünümü olan toplanma hürriyeti bakımından da aynı değerlendirmeyi yapmak gerekir.

³⁰ Türkeli, *Toplanma Hakkı*, 13; Yarsuvat, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti*, 30; Ülgen, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü,” 6-7.

³¹ Türkeli, *Toplanma Hakkı*, 13; Anayurt, *Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti*, 13; Yarsuvat, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti*, 30; Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 44-45; Zengin, “Türk Anayasa Hukuku Bakımından Toplanma Hürriyeti,” 363.

³² Yarsuvat, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti*, 30.

³³ Anayurt, *Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti*, 13.

³⁴ Anayurt, *Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti*, 13; Yarsuvat, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti*, 30; Zengin, “Türk Anayasa Hukuku Bakımından Toplanma Hürriyeti,” 363-364.

³⁵ Türkeli, *Toplanma Hakkı*, 15-16; Zengin, “Türk Anayasa Hukuku Bakımından Toplanma Hürriyeti,” 364. Ortak yer unsuru ve teknolojinin gelişmesiyle ortak yer unsuruna ilişkin yaklaşımın değiştiğine dair bkz. Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 45-46, 50, 67-68.

sanal mecralarda kişilerin organize bir şekilde aynı görüş ya da yazıları paylaşması, bir araya gelmesi, ifade hürriyetinin kapsamında olduğundan anayasal güvence altında olmalıdır. Ancak toplanma hürriyeti bakımından konuya yaklaşıldığında fiziksel bir yer önem ifade etmektedir. Çünkü fiziksel yer veya mekân kişilerin fiziksel olarak bir araya gelmesini, kitlelere ulaşabilmesini, topluca düşüncelerini açıklayabilmesini, hatta etraftakileri rahatsız edebilmesini ve hayatın günlük rutinini az da olsa bozabilmesini sağlar³⁶. Bu nedenle, toplanmalar birden fazla kişinin fiziksel katılımıyla gerçekleştirilen çevrim içi toplantılardan; birden fazla kişinin görüşlerini yazı, fotoğraf, video veya canlı yayın şeklinde açıklamasından farklıdır. Sonuç olarak yer, fiziksel olarak bir araya gelinebilen açık ve kapalı bütün alanları, mekânları ifade etmektedir. Toplantı bakımından sabit, yani tek bir mekân olabileceği gibi gösteri yürüyüşü yapılan yerler bakımından üzerinde yürünebilen bir mekân da olabilir³⁷. Toplananlar için mekân oldukça önemlidir. Bazen ise mekân, eşsiz, biricik olabilir; bu gibi hâllerde mekânın alternatifleri de yoktur. Sonuç olarak toplananlar, mekânı serbestçe seçebilmelidir³⁸.

İkinci olarak gösteri yürüyüşü kavramına kısaca yer vermemiz gerekir. Yukarıda da belirtildiği gibi gösteri yürüyüşü, TGYK'nin 2. maddesinin b bendinde toplantı ile hemen hemen aynı şekilde tanımlanmıştır. Anayurt'un ifadesiyle gösteri yürüyüşünün tanımı, toplantının tanımıyla "*noktası virgülüne*" kadar aynıdır³⁹. Gösteri yürüyüşünün toplantıdan farkı, kişilerin sadece bir araya gelmesini değil, bir araya gelen kişilerin bayraklarla, sloganlarla ya da sessizce yürüyüş yaparak; araba, bisiklet, at, tekne gibi vasıtaları kullanarak düşüncelerini açıklamasıdır. Diğer bir ifadeyle gösteri

³⁶ Toplanma hürriyeti, doğal olarak belli bir rahatsız etme veya kışkırtma içerir. Bu gayet doğaldır. Çünkü kişilerin bir araya gelmesi ve düşüncelerini açıklaması bazen sadece bu şekilde etkili olabilir. Toplanma hürriyetini, bu tepkisellik bakımından anlamak gerekir. Ayrıca Küçük'e göre katlanılabilir ölçüde kaos, hakkın içindedir ve yolların kapatılmasına yol açan oturma eylemleri gibi bazı eylemler de toplanma hürriyetinin kapsamında görülmelidir. Bkz. Küçük, "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü," 277, 285.

³⁷ Zengin, "Türk Anayasa Hukuku Bakımından Toplanma Hürriyeti," 358; Alpkaya, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi," 4.

³⁸ Firuze Yiğit, *Barışçıl Toplanma Özgürlüğüne Getirilen Sınırlamalarda AİHM Denetimi* (Adalet Yayınevi, 2023), 29.

³⁹ Anayurt, *Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti*, 9.

yürüyüşünde hareket hâlinde olarak düşüncelerin açıklanması gerekir⁴⁰. Dolayısıyla bu fark dışında gösteri yürüyüşünün de toplantı ile aynı unsurları ihtiva ettiği belirtilmelidir.

Son olarak toplanma ve toplantı kavramlarından söz etmemiz gerekir. Toplantı ve toplanma kavramları arasında anlam olarak bir fark bulunmamaktadır. Türk Dil Kurumu'nun Güncel Türkçe Sözlüğü'nde toplantı kelimesi, “*toplanma, bir araya gelme, kabarıklık oluşturma*” olarak tanımlanmaktadır⁴¹. Kelimelerin sözlük anlamlarına bakıldığında iki kelimenin birbirinin yerine kullanılması kural olarak mümkündür⁴². Diğer yandan toplantı kelimesi, hakkı ifade etmek için yaygın olarak kullanılmaktadır. Fakat, terim olarak toplanma⁴³ daha kapsayıcı ve etkilidir⁴⁴. Çalışmada biz de, sadece toplantıları değil, aynı zamanda gösteri yürüyüşleri dahil tüm bir araya gelmeleri; bir araya gelmeye ilişkin tüm faaliyetleri ifade etmek için kısaca toplanma kelimesini kullanmayı tercih ediyoruz⁴⁵. Ayrıca konuyu hak olarak değil, hürriyet olarak ele alacağız. Toplanma hürriyeti,

⁴⁰ Yarsuvat, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti*, 41; Anayurt, *Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti*, 17-19; Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 51.

⁴¹ Bkz. Zengin, “Türk Anayasa Hukuku Bakımından Toplanma Hürriyeti,” 355; <https://sozluk.gov.tr/?ara=toplant%C4%B1>, ET. 12.10.2025. Çalışmada biz de toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemeyi, bunun için bir araya gelmeyi ve bir araya gelmeye ilişkin tüm faaliyetleri ifade etmek için kısaca toplanma kelimesini kullanmayı tercih ediyoruz.

⁴² Anayasa'ya uygun olarak toplantı terimini kullanmayı tercih eden Ülgen, toplanma ve toplantı kavramlarının aynı içeriğe sahip olduğunu belirtmektedir. Bkz. Ülgen, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü,” 4, dn. 13.

⁴³ Toplanma: “*tekâsüf; kümelenme*”, <https://sozluk.gov.tr/?ara=toplanma>, ET. 12.10.2025; toplanmak: “*bir araya getirilmek, derilmek; bir araya gelmek; toplantı yapmak; birikmek, yığılmak vb.*”, <https://www.lugatim.com/s/toplanma>, ET. 12.10.2025.

⁴⁴ Bülent Tanör ve Necmi Yüzbaşıoğlu, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku* (Beta Yayıncılık, 2024), 197. Doktrinde farklı tercihler yapılmıştır. Bu çerçevede toplantı kavramını kullanan yazarlar da vardır. Bkz. Ülgen, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü,” 4.

⁴⁵ Erdoğan, kendi deyişiyle “toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünü”, “toplanma özgürlüğü” olarak ifade etmektedir. Bkz. Erdoğan, *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, 233. Ülgen ise, toplantı yerine toplanmayı tercih etmeme sebebinin “toplanmanın” gösteri yürüyüşünü de kapsamı olduğunu belirtmektedir. Bkz. Ülgen, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü,” 4, dn. 13. Biz de aynı görüşteyiz ve bu nedenle toplantı ve gösteri yürüyüşlerini ifade etmek için toplanma kelimesini tercih ediyoruz.

kişinin ahlaki doğasını gerçekleştirmek üzere kendini gösterir ve toplanma hürriyeti de bu çerçevede kişinin tercihinin dayanan en temel hürriyetlerden bir tanesidir⁴⁶.

II. TOPLANMA HÜRRİYETİNİN SINIRLARI VE SINIRLANDIRILMASI

A. Hukuka/Kanuna Aykırı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü

Her toplanma, anayasal güvence altında görülemez. Anayasal güvencenin geçerli olması için öncelikle toplanmanın belli nitelikleri haiz olması gerekir. Aynı zamanda TGYK de toplanmaların hukuken korunması için bazı şartlar öngörmektedir. Örneğin TGYK'nin 23. maddesinde kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşleri düzenlenmiştir. Toplantı ve gösteri yürüyüşünün mekânına, güzergâhına, zamanına yönelik sınırlara; bildirimde bulunulması, silahlı ve barışçıl olması gereğine uygun olmayan toplanmalar kanuna aykırı olarak nitelendirilmiştir. Kanun'un 28-34. maddelerinde de kanuna aykırı toplanmalara ilişkin ceza hükümlerine yer verilmiştir⁴⁷.

Zorunlu şartların mevcut olmadığı hâllerde toplantı ve gösteri yürüyüşü hukuka uygun görülmemektedir. Hukuka aykırılık söz konusu olduğunda ise toplantı ve gösteri yürüyüşüne hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle müdahale

⁴⁶ Erdoğan, hürriyeti insanın en temel ontolojik gerçeği olarak nitelendirmekte; insan haklarının temelinde tercih hürriyetini görmektedir. Yazara göre, hürriyet, kişinin ahlaki doğasını gerçekleştirmek üzere tercihlerde bulunmasında ortaya çıkmaktadır. Bkz. Erdoğan, *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, 33.

⁴⁷ TGYK'nin cezai hükümleri çok sayıda suç düzenlemesine yer vermekte, diğer kanunlara da atıf yaparak toplanmalar bakımından hukuka aykırılıkların neredeyse tamamına karşı cezai yaptırımlar öngörmektedir. Bkz. Türkeli, *Toplanma Hakkı*, 85. Şirin'e göre, TGYK'de kişilerin "kimlikliğini gizlemek amacıyla yüzlerini tamamen veya kısmen bez vesair unsurlarla örterek" toplantı ve gösterilere katılmasının suç sayılmasının Anayasa'nın 34. maddesindeki "silahlı ve saldırsız" ifadesinin "pasif silah" bağlamında bir tezahürü olduğu düşünülebilir. Fakat yazar, hükmün katılımcılar arasında ayırım yapılmasına ve keyfiliğe yol açma bakımından sorunlu olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca toplanmanın konusu ve bağlamı dikkate alınmadan kişileri kimliklerini açıklamaya zorlamanın, olağanüstü hâllerde dahi dokunulamayacak çekirdek alana dokunabileceği, anonim kalma hakkı ve ifade hürriyeti gibi hak ve hürriyetleri ihlal edebileceği sonucuna ulaşmaktadır. Kapsamlı değerlendirme için bkz. Tolga Şirin, "Toplantı ve Gösterilerde Yüzünü Gizleme Suçu (Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı Perspektifinden Bir Analiz)," *Anayasa Yargısı* 42, no. 2 (2025): 803, 817-818, 821-826, <https://doi.org/10.55792/anayasayargisi.1862776>.

edilebilir. Bu bağlamda bir araya gelme, AİHS’de dile getirildiği gibi barışçıl⁴⁸ ya da Anayasa’nın 34. maddesine göre “silahsız ve saldırısız” olmalıdır. Dolayısıyla silahlı olarak ve/veya saldırı amacıyla yapılan bu tür faaliyetler Anayasa tarafından korunmaz. Diğer yandan AİHS ile Anayasa’nın tercih ettiği dil farklılığı esasa ilişkin bir tercihi yansıtmamaktadır. Nitekim AYM, toplanma hürriyetine ilişkin kararlarında “silahsız ve saldırısız” ile “barışçıl” terimlerini birbirinin yerine kullanmış; bunlar arasında bir fark olmadığı yönünde tercihini ortaya koymuştur⁴⁹.

Öncelikle bir toplanmanın anayasal olarak korunabilmesi için barışçıl olması gerekir. Toplanan kişilerin amacı, toplanma biçimleri; toplanma sırasındaki tutum ve davranışları bir toplanmanın barışçıl olup olmadığının belirlenmesi için oldukça önemlidir. İlk olarak, bireyler belli bir konuya dair görüşlerini açıklayabilir, demokratik katılım aracı olan toplanmalarla ülke yönetimine katılabilir ve politika belirleme süreçlerini etkileyebilirler⁵⁰. Çünkü demokratik toplumda ülke yönetimine katılım, oy verme günü oy vermekten ibaret değildir. Demokratik katılım, kişilerin siyasi kişi ya da kurumlara karşı itirazlarını bireysel ya da toplu olarak dile getirerek; ifade hürriyeti ve toplanma hürriyeti vasıtasıyla gerçekleşir⁵¹. Fakat, toplanma

⁴⁸ AİHS’nin 11. maddesinin 1. fıkrasına göre, “Herkes barışçıl olarak toplanma ... hakkına sahiptir.”

⁴⁹ Tolga Şirin, “Anayasa Mahkemesi’nin Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü Kararlarına Yönelik Eleştirel Bir Değerlendirme,” *Anayasa Yargısı*, no. 1 (2015): 84; Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 52; Osman Erbil Başvurusu, § 48; Gülşah Öztürk ve Diğerleri Başvurusu, § 68; Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu, § 118. Anayasa Mahkemesi’ne göre, fikirlerin “**silahsız ve saldırısız, başka bir ifade ile barışçıl** bir şekilde ortaya konulabilmesi için toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı” güvence altına alınmıştır. Bkz. Osman Erbil Başvurusu, § 48; Ferhat Üstündağ Başvurusu, § 50; Dilan Ögüz Canan Başvurusu, § 36.

⁵⁰ Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 52-53; Anayasa Mahkemesi, E. 2014/101, K. 2017/142, 28 Eylül 2017, Resmî Gazete, 27 Aralık 2017, sayı 30283, § 22-23; Anayasa Mahkemesi, E. 2020/12, K. 2020/46, 10 Eylül 2020, Resmî Gazete, 18 Kasım 2020, sayı 31308, § 6.

⁵¹ Tolga Şirin, “Caddeler Yalnız Otomobillerin Değildir: Toplanma Özgürlüğünün Kısa Tarihi,” in *İnsan Hakları Seminerleri Dizisi* (28 Aralık 2020-26 Mayıs 2021), ed. Pınar Dikmen, Göksu Işık ve N. Betül Yağcı Başer (On İki Levha Yayıncılık, 2023), 156; Cem Eroğul, *Devlet Yönetimine Katılma Hakkı* (İmge Kitabevi Yayınları, 1991), 198. “Demokratik bir toplumda, mevcut düzene itiraz eden ve barışçıl yöntemlerle değiştirilmesi ve gerçekleştirilmesi savunulan siyasi fikirlerin toplantı özgürlüğü ve diğer yasal araçlarla kendisini ifade edebilme imkanı sunulmalıdır.” Bkz. Ferhat

barışçıl niteliği haiz değilse, toplanma hürriyetinin kapsamına giren bir faaliyet yok demektir. Anayasa Mahkemesi'ne göre, şiddet kullanma niyetindeki kişilerin toplanmaya "katılması" veya toplanmayı "düzenlemesi" hâlinde barışçıl toplanmadan söz edilemez⁵². Mahkeme, şiddet içermesi ya da şiddete çağrı içermesi hâlinde toplanmanın Anayasa'nın 34. maddesinin güvencesinden yararlanamayacağını belirtmektedir⁵³.

Bir toplanmanın başlangıçta barışçılken sonradan bu niteliğini kaybetmesi de mümkündür. Diğer bir ifadeyle, silahsız ve saldırısız olarak başlayıp bitirilmesi planlanan; suç işleme, kişi ya da kişilere saldırı amacı olmadan başlayan toplanmalar, başladıktan sonra fiilen barışçıl olmaktan çıkabilir ve saldırıları içeren bir toplanmaya dönüşebilir. Ancak böyle bir durumun varlığı toplanmayı tek başına hukuka aykırı hâle getirmez. Toplanmanın barışçıl olup olmadığını belirlemek için toplanmanın bütünü bakımından bir değerlendirme yapılması gerekir⁵⁴. Toplanma sırasında bir grubun taşkınlık yapması, polise ve tedbirlere karşı gelmesi, şiddete başvurusu hâlinde bütün olarak toplanma barışçıl olma niteliğini kaybetmez.

Üstündağ Başvurusu, § 50; Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu, § 117; Dilan Ögüz Canan Başvurusu, § 37. Eroğul, yürütme gücünün nasıl oluştuğuna bakmanın demokratikliği belirlemeye yetmeyeceğini ifade etmektedir. Yazara göre, bir sonraki seçimlere ya da hükümet değişinceye kadar yönetilenlerin hiçbir etkisi olmuyorsa orada demokratiklikten söz etmek zordur. Demokratik bir devlette kişilerin "siyasi iktidarı etkileme ve devlet yönetimine katılma" adına çok sayıda aracı vardır. Bunlardan en etkililerinden bir tanesi de toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemektir. Demokrasi konusunda yeterli olmayan ülkelerde bu hürriyetin kullanılmasından korkulmaktadır. Bkz. Eroğul, *Devlet Yönetimine Katılma Hakkı*, 173-182, 198.

⁵² Bkz. Osman Erbil Başvurusu, § 48; Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu, § 118; Gülşah Öztürk ve Diğerleri Başvurusu, § 68. Mahkeme, toplananların niyetini önemseydiğini açıkça ifade etmektedir. Bkz. Ferhat Üstündağ Başvurusu, § 53.

⁵³ Ferhat Üstündağ Başvurusu, § 51.

⁵⁴ Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 53; Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu, § 119; Ali Sarıpınar Başvurusu (2), § 74; Gülşah Öztürk ve Diğerleri Başvurusu, § 69. AİHM'e göre de, barışçıl bir toplantıya katılma hürriyeti oldukça önemlidir ve kendisi suç işlemedikçe kişinin toplanma hürriyetine müdahale edilemez. Bkz. Ezelin / Fransa, Başvuru No: 11800/85, 26 Nisan 1991, § 53; Yılmaz Yıldız ve Diğerleri / Türkiye, Başvuru No: 4524/06, 14 Ekim 2014, § 42; Doğru, "Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü," 45-46; H. Gökçe Zabunoğlu, "AİHM Kararlarında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı ve Kolluğun Zor Kullanma Yetkisi," *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 66, no. 3 (2017): 638, https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001903; Harris, O'Boyle, Bates ve Buckley, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, 670.

Bu durumda taşkınlık çıkaranlara kolluğun hukuka uygun olarak müdahale etmesi mümkündür. Diğer yandan toplanan kişilerin bir kısmının şiddete başvurması da şiddete başvurmeyan kişilere müdahale edilmesini haklı hâle getirmez⁵⁵. Barışçıl olarak toplanmaya devam edenlerin ve şiddet eylemlerine katılmayanların toplanma hürriyeti korunmalıdır⁵⁶. Mahkeme'ye göre toplananlar arasında barışçıl toplanma dışında niyeti olanlar varsa kolluğun "toptan yasaklama yerine" barışçıl toplantı yapanlarla şiddete başvuranları ayırıştırma ödevi vardır⁵⁷.

Taşkınlık, polise karşı gelme gibi eylemlerin ise dar yorumlanması gerekir. Nitekim, toplanma özü itibarıyla rahatsızlık verme ve karşı gelme amacı taşır. Örneğin katılanlar, çoğunluğu, yoldan geçenleri, esnafı, kolluğu veya toplanma alanının etrafındakileri rahatsız edebilir, sinirlendirebilir ve hatta o kişilerde toplananlara saldırma isteği uyandırabilir. Fakat, barışçıl amaçlarla toplanan ve şiddete başvurmeyan kişilere karşı "sabır ve hoşgörü gösterilmesi"nin çoğulcu demokrasinin bir gereği olduğu unutulmamalıdır⁵⁸. AİHM ve AYM'nin de dile getirdiği gibi çoğunluk karşısında "kısıktıcı veya rahatsız edici" olması hâlinde bile muhalif ve azınlıkta kalan düşüncelerin korunması ve güvence altına alınması "*çoğulculuğun, açık fikirliliğin, hoşgörünün ve demokratik toplumun*" gereğidir⁵⁹. Dolayısıyla halka açık

⁵⁵ Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu, § 119; ayrıca bkz. Şirin, "Caddeler Yalnız Otomobillerin Değildir", 165; Küçük, "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü", 280-281; Ferhat Üstündağ Başvurusu, § 54; Yılmaz Güneş ve Yusuf Karadaş Başvurusu, B. No: 2015/10676, 26 Aralık 2018, § 43.

⁵⁶ Küçük, "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü", 280-281; Ferhat Üstündağ Başvurusu, § 54; Yılmaz Güneş ve Yusuf Karadaş Başvurusu, § 43.

⁵⁷ Ferhat Üstündağ Başvurusu, § 54. Fakat Mahkeme, şiddetin yaygınlaşmış olması ya da şiddetin egemen olması hâlinde barışçıl toplantının bulunmadığını hatırlatmaktadır. Bkz. Ferhat Üstündağ Başvurusu, § 55; Yılmaz Güneş ve Yusuf Karadaş Başvurusu, § 44.

⁵⁸ Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 54; Eğitim Sen ve Diğerleri Başvurusu, § 81; Osman Erbil Başvurusu, § 46; Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu, § 119. Anayasa Mahkemesi'ne göre, "*kamu düzeni açısından tehlike oluşturmeyen ve şiddet içermeyen*" davranışlara devletin sabır ve hoşgörü göstermesi gerekir. Bu çoğulcu demokrasinin gereğidir. Bkz. Osman Erbil Başvurusu, § 54; ayrıca bkz. Samüt Karabulut / Türkiye, Başvuru No: 16999/04, 27 Ocak 2009, 6; Nurettin Aldemir ve Diğerleri / Türkiye, Başvuru No: 32124/02, 32126/02, 32129/02, 32132/02, 32133/02, 32137/02 ve 32138/02, 02 Haziran 2008, § 46.

⁵⁹ Handyside kararında AİHM, ifade hürriyetinin sağladığı güvencelerin "*yalnızca olumlu karşılanan veya zararsız ya da ilgisiz görülen bilgi veya fikirler için değil, aynı zamanda devleti veya toplumun herhangi bir kesimini rahatsız eden, şok eden veya*

yerde yapılan toplanmaların günlük hayatın akışında bir karışıklığa ve düşmanca tepkilere yol açması mümkündür. Fakat bu gibi sonuçlar toplanma hürriyetinin ihlal edilmesini meşru hâle getirmez⁶⁰.

Toplanmanın hukuka uygun olmasının diğer şartı, bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmesidir. Bu şarta Anayasa’da yer verilmemiştir, fakat Anayasa’nın 34. maddesinin 1. fıkrasına göre toplanma hürriyetinin izin alınmaksızın kullanılabilmesi hükmüne yer verilmiştir. Aynı maddenin 3. fıkrasında da “*Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir*” denilmek suretiyle kanunla şekil, şart ve usullerin belirlenebileceği düzenlenmiştir. Bu çerçevede, TGYK’nın 10. maddesi bildirim yükümlülüğü düzenlemektedir. İlk olarak bildirim, düzenleme kurulu tarafından imzalanmalı, toplantı yapılmadan en az kırk sekiz saat önce ve çalışma saatleri içinde toplantının yapılacağı yerin bağlı bulunduğu valilik veya kaymakamlığa verilmelidir. Bildirimde, toplanmanın amacı, toplantının yapılacağı yer, gün, başlayış ve bitiş saatleri; düzenleme kurulunun başkan ile üyelerinin açık kimlikleri, meslekleri, ikametgahları, varsa çalışma yerleri belirtilmelidir. Ayrıca bildirimde yönetmelikte gösterilecek belgeler de

rahatsız eden bilgiler veya fikirler için de geçerli” olduğunu belirtmektedir. Bkz. Handyside / Birleşik Krallık, Başvuru No: 5493/72, 7 Aralık 1976, § 49; aynı yönde bkz. Ferhat Üstündağ Başvurusu, § 42. AYM de aynı görüşü çeşitli kararlarında dile getirmiştir. Örneğin Mahkeme, “*muhalif ve azınlıkta kalan fikirlerin, çoğunluğun fikirleri nazarında kışkırtıcı veya rahatsız edici olması durumunda dahi korunarak güvence altına alınmasının*” çoğulculuğun, açık fikirliliğin, hoşgörünün ve demokratik toplumun gereği olduğunu belirtmektedir. Bkz. Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu, § 116. Benzer şekilde Mahkeme’ye göre, demokratik bir toplumda, “*mevcut düzene itiraz eden*” ve barışçıl yöntemlerle gerçekleştirilmesi savunulan “*siyasi fikirler*”in ifade edilebilmesine imkân verilmesi gereklidir. Bkz. Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu, § 117; Eğitim Sen ve Diğerleri Başvurusu, § 80; Ali Sarıpınar Başvurusu (2), § 72; Gülşah Öztürk ve Diğerleri Başvurusu, § 67; Dilan Ögüz Canan Başvurusu, § 37; ayrıca bkz. Şirin, “*Eleştirel Bir Değerlendirme*”, 109-110.

⁶⁰ Ali Sarıpınar Başvurusu (2), § 74; Osman Erbil Başvurusu, § 49; Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu, § 119; Gülşah Öztürk ve Diğerleri Başvurusu, § 69; Dilan Ögüz Canan Başvurusu, § 41; Küçük, “*Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü*,” 277. Toplumsal meselelerin barışçıl bir şekilde diyalog yoluyla çözülmesine imkân tanınması demokratik toplumun temel özelliklerindendir. Bu nedenle toplananların görüşleri veya amacı, diğer insanları rahatsız edebilir ve tepkiye yol açabilir. Fakat burada önemli olan toplanmanın barışçıl olmasıdır. Bkz. Ferhat Üstündağ Başvurusu, § 43.

eklenmelidir. Aynı maddeye göre, bildirim karşılığında gün ve saati gösteren “alındı belgesi” verilmesi zorunludur.

Kanaatimizce bildirim yükümlülüğünün Anayasa’ya uygunluğu tartışmaya açıktır. Fakat, çalışmanın konusundan sapmamak adına bu tartışmalara yer vermeden belirtmek gerekir ki, bildirim usulünün kanunla gerekli kılınması Anayasa Mahkemesi’ne göre Anayasa’ya aykırı değildir. Ancak bildirim yükümlülüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşünü engellemek, etkisini azaltmak veya derhal müdahalede bulunabilmek gibi Anayasa’ya aykırı amaçlar için kullanılmamalıdır⁶¹. Bildirim yükümlülüğünün, toplanmanın izne bağlanması anlamına gelecek şekilde yorumlanmaması, anlaşılabilmesi ve uygulanmaması gerekir. Bu nedenle bildirim yükümlülüğü genişletilemeyeceği gibi izin almama güvencesi de daraltılmamalıdır⁶².

Diğer yandan Mahkeme’ye göre, bildirim yükümlülüğünün amacı, idareden izin almak, toplantının önlenmesi için kolluğun hazırlık yapmasını sağlamak değil; toplanan kişilerin ve üçüncü kişilerin güvenliğini sağlamaktır. Bildirim yükümlülüğü dolayısıyla toplantı ve gösteri yürüyüşünün idarenin bir lütfu olduğu kesinlikle düşünülmemelidir⁶³. Bu ilişkide idare TGYK gereğince bildiri alan ve alındı belgesi vererek hizmet sunan; güvenlik tedbirlerini alabilmek için bu bilgiye erişen konumundadır. Örneğin, toplanma hürriyeti bağlamında devletin pozitif yükümlülüğünün yerine getirilmesi

⁶¹ AYM, Anayasa’nın 34. maddesine göre herkesin önceden izin almadan barışçıl toplanmaları gerçekleştirilebileceğini, TGYK’nin de buna paralel olarak 10. maddesinde toplantı ve gösteri yürüyüşleri için bildirim usulünü kabul ettiğini belirtmiştir. Mahkeme, bu şekildeki ifadesiyle tek başına bildirim usulünün Anayasa’ya aykırı olmadığını ortaya koymaktadır. Bkz. Osman Erbil Başvurusu, § 52; ayrıca bkz. Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 56-57; Tolga Şirin, “Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkına İlişkin Sorunlar,” *Anayasa Hukuku Dergisi* 2, no. 4 (2013): 294; AYM’nin bu yöndeki eski bir kararı için bkz. Anayasa Mahkemesi, E. 1962/208, K. 1963/1, 4 Ocak 1963, Resmi Gazete, 13 Mart 1963, sayı 11354. AİHM bildirim yükümlülüğünün toplanma hürriyetine gizli engeller oluşturmaması gerektiğini belirtmektedir. Bkz. Oya Ataman / Türkiye, Başvuru No: 74552/01, 5 Mart 2007, § 38; Samüt Karabulut / Türkiye, 6; Nurettin Aldemir ve Diğerleri / Türkiye, § 43.

⁶² Şirin, “Eleştirel Bir Değerlendirme,” 83-84.

⁶³ Şirin, “Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkına İlişkin Sorunlar,” 294; ayrıca bkz. Osman Erbil Başvurusu, § 52; Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu, § 122; Ekinci, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı,” 758-759, 780.

bakımından bildirim önemli bir role sahiptir. Toplanmanın gerçekleşeceği yere ambulans ve sağlık ekibinin, seyyar tuvaletlerin yerleştirilmesi gibi hizmetler bildirim sayesinde önceden hazır hâle getirilebilir⁶⁴. Fakat kuşkusuz ki pek çok devlet, pozitif yükümlülüklerini yerine getirirken dahi toplanma hürriyetine gizli müdahaleler yapmakta, hürriyetin etkili kullanılmasını engellemeye çalışmaktadır⁶⁵.

⁶⁴ Şirin, “Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkına İlişkin Sorunlar,” 294; Ekinci, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı,” 760. Demokrasinin bir gereği olarak toplanma hürriyetinin kullanılması aşamalarının tamamında devlet kolaylaştırıcı ve destekleyici bir rol üstlenmeli; toplanmaları engellemekten imtina etmelidir. Bkz. Özenç, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü,” 104. AİHM’e göre, “*Kamu alanlarındaki her türlü gösteri günlük yaşamın devamı için birtakım düzensizliklere neden olabilmekte ve kinle karşı karşıya kalılabilmektedir.*” Bu nedenle, düzenleyicilerin kurallara uygun davranması beklenir. Fakat, bildirimde bulunulmaması toplantıyı kanuna aykırı hâle getirirse de toplanma hürriyetinin ihlal edilmesi için meşru bir sebep olamaz. Nitekim amacı ne olursa olsun tüm toplanmaların başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamak için tedbirlerin alınması gerekir. Bu çerçevede toplanma hürriyeti devlete yalnızca müdahale etmeme yükümlülüğü getirmez; pozitif edim yükümlülüğü de getirir. Bkz. Oya Ataman / Türkiye Davası, § 36; ayrıca bkz. Yılmaz Yıldız ve Diğerleri / Türkiye, § 41; Nurettin Aldemir ve Diğerleri / Türkiye, § 41, 43. Diğer yandan bildirim yükümlülüğü, tedbirlerin alınabilmesi için idareye makul bir sürenin verilmesini mümkün kılacağından düzenleyicilerin kurallara uyması beklenir. Bkz. Samüt Karabulut / Türkiye, 6. Devletin toplanmanın güvenli ve etkili bir şekilde gerçekleşmesi için çeşitli yükümlülükleri vardır. Hiç kuşkusuz devletin pozitif yükümlülüklerinin başında barışçıl bir şekilde toplananları, karşı göstericilerin saldırı ve şiddetinden korumak gelir. AİHM içtihatları yönünden bkz. Harris, O’Boyle, Bates ve Buckley, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, 657-658. Özellikle popüler olmayan görüşlere sahip kişiler veya azınlıklar için devletin pozitif yükümlülüğü büyük öneme sahiptir. Çünkü savunmasız olan kişi ya da gruplar devletin korumasına ihtiyaç duyar. Bkz. William A. Schabas, *The European Convention on Human Rights A Commentary* (Oxford University Press, 2015), 494.

⁶⁵ Benzer yönde bkz. Alpkaya, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi,” 10. Örneğin hükümetler tarafından trafiğin aksadığı veya durduğu bahanesine sıkça başvurulmakta; toplanmaların olumsuz etkisi abartılabilmektedir. Oysa devletlerden ve ulusal makamlardan beklenen toplanmalara karşı hoşgörülü olmalarıdır. Bkz. Schabas, *The European Convention*, 498. Henüz demokratik olgunluğa erişememiş hükümetler, toplanma hürriyetinin kullanılmasından korkar ve bu hürriyetin kullanılmasını engellemenin yollarını arar. Bkz. Eroğul, *Devlet Yönetimine Katılma Hakkı*, 178. Demokratik olgunluğa erişmemiş hükümetler, toplanma hürriyetini gizli müdahaleleriyle engellemeye çalıştıkları gibi meşru olmayan amaçlarla da müdahale

Bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemesi ise kanuna aykırılık oluşturur. İlk bakışta böyle bir toplanmaya müdahale edilebileceği akla gelebilir. Fakat, müdahale edilebilmesi için toplanmanın kanun dışı olması ya da kanuna aykırı olmasının tek başına haklı bir sebep olarak kabulü mümkün değildir⁶⁶. Demokratik toplumda devletin, bireyleri suç işleyen ve kanunları ihlal eden varlıklar olarak görüp onları sürekli izlemesi kabul edilemez. Bildirim yükümlülüğüne uyulması zorunluluğunun olması ve buna aykırı toplanmaların kanuna aykırı olarak nitelendirilmesi sebebiyle yukarıda da belirttiğimiz üzere Kanun'un Anayasa'ya uygunluğunun ayrıca tartışılması gerekir. Bireylerin bir araya gelerek, topluca düşüncelerini açıklamalarını yalnızca bildirim yükümlülüğüne aykırılık sebebiyle sınırlandırmak demokratik toplumda mümkün olmamalıdır. Aniden gelişen toplanmalar açısından bu durum daha fazla önem ifade etmektedir. Nitekim doğası gereği anlık tepki vermeyi ve anlık veya kendiliğinden toplanmaları da içerisine alan toplantı ve gösteri yürüyüşleri, bu düzenlemeye göre her zaman kanuna aykırıdır⁶⁷. Fakat bu kanuna aykırılığın müdahaleyi tek başına haklı kılmadığını veya kanuna aykırı olmasının bir toplanmayı barışçıl olmaktan çıkarmayacağını belirtmeliyiz. Anayasa Mahkemesi'ne göre de anlık tepki verilmesinin gerektiği ve bu tepkinin haklı olduğu bazı hâller söz konusu

etmektedir. Bu husus özellikle AİHS'nin 18. maddesinin ihlal edilmesi anlamına gelmektedir. 18. maddeye göre, “Anılan hak ve özgürlüklere bu Sözleşme hükümleri ile izin verilen kısıtlamalar öngörüldükleri amaç dışında uygulanamaz.” Mahkeme, meşru amaca sahip olmayan, fakat gizli bir amaca sahip olan hükümetin siyasi çoğulculuğu bastırmayı amaçladığı kanaatine ulaşabilmektedir. Bkz. Navalnyy v. Rusya, Başvuru No: 29580/12 ve Diğerleri, 15 Kasım 2018, § 171-176. Devletin pozitif yükümlülüklerinin gizli engeller oluşturmaması hakkında ayrıca bkz. Oya Ataman / Türkiye Davası, § 38; Berladir ve Diğerleri / Rusya, Başvuru No: 34202/06, 19 Kasım 2012, § 39. Sonuç olarak, muhalefetten ve toplanma hürriyetinden korkan hükümetler göstermelik meşru amaçlarla müdahale etme ya da gizli yollarla hürriyetinin kullanılmasını engelleme eğiliminde olsa da gizli amaçların olması, meşru ve makul amaçların bulunmaması hâllerinde hürriyetin ihlal edildiği sonucuna ulaşılmalıdır.

⁶⁶ Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 58; Ekinci, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı,” 780-781; Küçük, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü,” 288; ayrıca bkz. Osman Erbil Başvurusu, § 49; Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu, § 119; Ali Sarıpınar Başvurusu (2), § 74; Gülşah Öztürk ve Diğerleri Başvurusu, § 69; Dilan Ögüz Canan Başvurusu, § 41. Kanuni prosedürler yerine getirilmediği gerekçesiyle barışçıl gösteriye müdahale edilmemesi gerekir. Bkz. Şirin, “Caddeler Yalnız Otomobillerin Değildir,” 164.

⁶⁷ Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 58.

olabilir. Zira bir konu özelinde tepki vermek her zaman plana bağlanamaz. Kimi özel durumlar ve zamanlar vardır ki o an içerisinde harekete geçilmelidir. Bu nedenledir ki Mahkeme'ye göre, bazı özel hâllerde, yani derhal tepki verilmesinin haklı olduğu hâllerde barışçıl toplanmaların sadece bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemesi gerekçesiyle dağıtılması ölçüsüz bir müdahaledir⁶⁸. Benzer şekilde AİHM'e göre de göstericilerin şiddete başvurmadiği durumlarda, idarenin kanuna aykırı toplanmalara karşı dahi hoşgörülü olması gerekir. Hiç değilse toplananlar, görüşlerini ifade etmek için yeterli zamana sahip olmalıdırlar. Aksi hâlde müdahale orantılı ve gerekli değildir⁶⁹.

Toplanmanın hukuka uygun olması için başka şartlar da aranmaktadır. Örneğin, toplanma mekânı ve zamanına ilişkin şartlara uyulması bunlardandır. Toplanma mekânına ilişkin sınırları aşağıda ayrıca ele alacağımızdan, mekânı ve güzergâhı seçme serbestisi ile ilişkilendireceğimizden burada zaman ve süre şartından kısaca söz etmenin yeterli olacağı kanaatindeyiz.

TYGK'nin 7. maddesine göre, “*Toplantı ve yürüyüşlere ve bu amaçla toplanmalara güneş doğmadan başlanamaz.*” Bu düzenlemeye uygun yapılmayan, yani güneş doğmadan önce başlayan toplanmalar kanuna aykırıdır. Fakat kanaatimizce kural, Anayasa'ya aykırı kategorik bir yasak öngörmektedir. Barışçıl olup olmadığına ve somut olayın koşullarına bakılmaksızın güneş doğmadan başlayan bütün toplanmalar kanuna aykırı hâlde gelmektedir. Böyle bir yasak ise Anayasa'ya aykırıdır. Buna paralel olarak Anayasa Mahkemesi de “*güneş batmadan önce dağılacak şekilde*” ibaresini, “*kamu düzeni bakımından tehdit oluşturmayan ve barışçıl niteliğini koruyan toplantıların sırf güneşin batışından sonraki döneme sarkmış olması nedeniyle*” dağıtılmasının demokratik toplumda gerekli ve ölçülü olmadığı gerekçesiyle iptal etmiştir⁷⁰.

⁶⁸ Osman Erbil Başvurusu, § 52; Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu, § 122; Umut Şimşek ve Diğerleri Başvurusu, B. No: 2015/14310, 12/6/2018, § 56; ayrıca bkz. Şirin, “Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkına İlişkin Sorunlar,” 293-294; Ekinci, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı,” 783-787; Şirin, “Eleştirel Bir Değerlendirme,” 113; Tanyar, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı,” 618-619. Valilikçe belirlenen yerler dışında toplanılması sebebiyle kanuna aykırı görülen toplanmaya kolluğun zor kullanarak müdahale etmesi orantısız ve gereksiz bulunmuştur. Bkz. Nurettin Aldemir ve Diğerleri / Türkiye, § 47.

⁶⁹ Samüt Karabulut / Türkiye, 6-7; ayrıca bkz. Schabas, *The European Convention*, 497.

⁷⁰ Anayasa Mahkemesi, E. 2014/101, K. 2017/142, § 75-79.

Sonuç olarak, herkes tarafından ve izin almadan kullanılabilen bir hürriyet olan toplanma hürriyetine yalnızca şekil, şart ve usul eksiliği sebebiyle müdahale edilemez. Bu eksiklikler, başka bileşenlerle bir araya geldiğinde anlam ifade eder. Demokratik toplumda, düşüncelerin serbestçe ve topluca açıklanması için usulî işlemlerin tamamlanması beklenmemelidir. Anayasa Mahkemesi'ne göre de “*şiddete teşvik ve demokrasinin ilkelerini ortadan kaldırma*” durumları hariç, toplantı hürriyetini ve ifade hürriyetini ortadan kaldıracak önleyici nitelikli radikal tedbirler alınamaz. Mahkeme, kullanılan ifadeler şaşırtıcı ve kabul edilemez görülse bile, hatta toplanma kanuna aykırı olsa da yapılacak müdahalenin demokrasiye zarar vereceğini belirtmektedir⁷¹.

B. Toplanma Hürriyetinin Sınırlandırılması

Bireylerin doğuştan sahip olduğu, vazgeçilmez ve devredilmez bir insan hakkı olan toplanma hürriyeti sınırsız bir hak olarak düzenlenmemiştir⁷². Anayasa'nın 34. maddesinin 2. fıkrasına göre, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı “*milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması*” amacıyla, yalnızca kanunla sınırlandırılabilir⁷³. Sınırsız olmayan diğer tüm anayasal haklar gibi toplanma hürriyeti de Anayasa'nın 13. maddesinde belirlenen sınırlandırma rejimine tabidir⁷⁴. Kısaca söz etmek gerekirse, Anayasa'nın 13. maddesine göre bir müdahalenin olup olmadığı,

⁷¹ Osman Erbil Başvurusu, § 47; Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu, § 117; Eğitim Sen ve Diğerleri Başvurusu, § 80; Ali Sarıpınar Başvurusu (2), § 72; Gülşah Öztürk ve Diğerleri Başvurusu, § 67; Dilan Ögüz Canan Başvurusu, § 38.

⁷² Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 105. AİHS de toplanma hürriyetini sınırsız bir hürriyet olarak düzenlenmemiştir. Aynı şekilde AİHM de toplanma hürriyetini sınırsız görmemektedir. Bu çerçevede AİHS'nin 11. maddesinde meşru sınırlandırma sebepleri sayılmıştır. Bkz. Tanör ve Yüzbaşıoğlu, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, 197; Doğru, “Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü,” 43-44; Yılmaz Yıldız ve Diğerleri / Türkiye, § 41; müdahalelerin sınırları için ayrıca bkz. Harris, O'Boyle, Bates ve Buckley, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, 662-673.

⁷³ Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 45-46; Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu, § 120; Ali Sarıpınar Başvurusu (2), § 75; Gülşah Öztürk ve Diğerleri Başvurusu, § 70.

⁷⁴ Osman Erbil Başvurusu, § 50; Ali Sarıpınar Başvurusu (2), § 75; Gülşah Öztürk ve Diğerleri Başvurusu, § 70, 72.

varsa müdahalenin kanunen öngörülmesi, meşru bir sebeple yapılmış olması, ölçülü ve demokratik toplumda gerekli olması şartlarının sağlanıp sağlanmadığı değerlendirilmelidir⁷⁵. Sonuç olarak, kanuna uygun olan toplanmaların da 13. maddede öngörülen sınırlandırma rejimine tabi bir şekilde ve her somut olayın koşullarına bağlı olarak sınırlandırılması mümkündür⁷⁶. Örneğin kamu düzenine yönelik tehditlerin “gerçeklik” değeri taşıması hâlinde bu tehditleri ortadan kaldıracak tedbirler alınabilir. Fakat tedbirlerin ve cezaların barışçıl toplanma hürriyetinin ihlaline neden olmaması, kamu gücünün keyfi müdahaleleri karşısında bireyin korunması gerekir⁷⁷.

Toplanma hürriyetinin ihlal edilip edilmediğinin belirlenmesinde öncelikle bir müdahale olmalıdır. Mahkeme, müdahalenin gerek toplanmadan önce gerek toplanmadan sonra yapılabileceğini belirtmektedir. Bu bağlamda müdahale, gözaltına alma işlemi, hapis cezası veya hükmün açıklanmasının geri bırakılması; toplanmak için yapılan seyahatin engellenmesi ya da toplananların açıklama yapmasının engellenmesi gibi çeşitli şekillerde olabilir⁷⁸. Müdahale edildiğinin belirlenmesinin ardından müdahalenin

⁷⁵ Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 106; Osman Erbil Başvurusu, § 50-51; Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu, § 120; Ali Sarıpınar Başvurusu (2), § 75; Gülşah Öztürk ve Diğerleri Başvurusu, § 70. AYM’ye göre toplanma hürriyetine yönelik müdahalenin zorunlu bir toplumsal ihtiyacı karşılama amacı olmalıdır. Ayrıca müdahalenin “istisnai nitelikte” olması da gerekir. Müdahalenin zorunlu bir toplumsal ihtiyacı karşıladığının kabul edilebilmesi, “amaca ulaşmak için elverişli olması”, “en son çare olması” ve “en hafif tedbirlerin/araçların benimsenmiş olması” şartlarına bağlıdır. Amaca ulaşmaya yardımcı olmayan ya da ulaşılmak istenen amaca nazaran bariz bir biçimde ağır olan bir müdahalenin zorunlu bir toplumsal ihtiyacı karşıladığı söylenemez. Bkz. Ferhat Üstündağ Başvurusu, § 46. AİHS gereğince de aynı kriterlere cevap aranmalıdır. Müdahale varsa, bu müdahalenin hukuka dayanması, meşru bir amacının olması ve demokratik toplumda gerekli olması şarttır. Bkz. Doğru, “Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü,” 40-43.

⁷⁶ Osman Erbil Başvurusu, § 51. AYM’nin bireysel başvuruları esas bakımından incelerken Anayasa’nın 13. maddesi çerçevesinde benimsediği kriterler için bkz. İsmail Köküarı ve Ömer Gedik, *Türk Anayasa Yargısı* (Yetkin Yayınları, 2024), 241-256.

⁷⁷ Eğitim Sen ve Diğerleri Başvurusu, § 81-82; müdahalenin gerçek bir tehdide karşı yapıldığı ve hürriyetin ihlal edilmediğine dair karar için ayrıca bkz. Beyza Zeyno Bayramoğlu Başvurusu, B. No: 2018/1270, 3/5/2023, § 71-75.

⁷⁸ Sınırlandırma ilkeleri ve ilkelerin olaylara uygulanması için bkz. Osman Erbil Başvurusu, § 53, 55; Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu, § 123, 127; Ali Sarıpınar

gereken nitelikleri taşıyıp taşımadığı Mahkeme tarafından incelenir. İlk olarak müdahalenin kanuniliğine ilişkin inceleme yapılır. Buna göre müdahalenin kanuna dayanması, yani kanun tarafından öngörülmüş olması gerekir. Kanuna dayanmayan müdahaleler Anayasa'ya aykırıdır⁷⁹. İkinci olarak müdahale, haklı bir sebebe dayanmalıdır. Haklı sebep, Anayasa'nın 34. maddesinde sayılan sebeplerden bir tanesi ya da birkaçı olabilir. Nihayet, tüm bu nitelikleri haiz müdahalenin “demokratik bir toplumda gerekli ve ölçülü” olması gerekir⁸⁰. Toplanma hürriyetine yapılan müdahale, son olarak, demokratik bir toplumda gerekliyse ve ölçülüyse Anayasa'ya aykırı değildir ve hürriyet ihlal edilmemiştir. Bu çerçevede örneğin, barışçıl amaçlarla yapılmıyor ve kanuna aykırı bir şekilde yapılıyor olsa dahi toplanma kategorik sebeplerle

Başvurusu (2), § 76-79; Gülşah Öztürk ve Diğerleri Başvurusu, § 71. Örneğin, alınacak tedbirlerle ilgili 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu (PVSK) çeşitli düzenlemeler içermektedir. Kanun'un 2. maddesine göre “IX- Kanunsuz toplantı veya kanunsuz yürüyüşleri dağıtmak veya suçlularını yakalamak için, ... XI- Umuma açık yerlerde yapılan her türlü toplantı veya yürüyüşlerde veya törenlerde bozulan düzeni sağlamak için, ... Yetkili amir tarafından verilecek sözlü emirler derhal yerine getirilir.” 9. maddesine göre ise, “Önleme araması aşağıdaki yerlerde yapılabilir: a) 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu kapsamına giren toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yapıldığı yerde veya yakın çevresinde... c) Halkın topluca bulunduğu veya toplanabileceği yerlerde.”

⁷⁹ Sınırlandırma ilkeleri ve ilkelerin olaylara uygulanması için bkz. Osman Erbil Başvurusu, § 57-60; Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu, § 129; Ali Sarıpınar Başvurusu (2), § 81. Örneğin, İl İdaresi Kanunu'nun 11. maddesine göre, “Vali, kamu düzeni veya güvenliğinin olağan hayatı durduracak veya kesintiye uğratacak şekilde bozulduğu ya da bozulacağına ilişkin ciddi belirtilerin bulunduğu hâllerde on beş günü geçmemek üzere ildeki belirli yerlere girişi ve çıkışı kamu düzeni ya da kamu güvenliğini bozabileceği şüphesi bulunan kişiler için sınırlayabilir; belli yerlerde veya saatlerde kişilerin dolaşmalarını, toplanmalarını, araçların seyirlerini düzenleyebilir veya kısıtlayabilir...”

⁸⁰ Sınırlandırma ilkeleri ve ilkelerin olaylara uygulanması için bkz. Osman Erbil Başvurusu, § 62-73; Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu, § 130-152; Ali Sarıpınar Başvurusu (2), § 82-86; Gülşah Öztürk ve Diğerleri Başvurusu, § 74-85. PVSK'nin 16. maddesine göre, (1) “Polis, görevini yaparken direnişle karşılaşması hâlinde, bu direnişi kırmak amacıyla ve karacak ölçüde zor kullanmaya yetkilidir.” (2) “Zor kullanma yetkisi kapsamında, direnmenin mahiyetine ve derecesine göre ve direnenleri etkisiz hale getirecek şekilde kademeli olarak artan nispette bedenî kuvvet, maddî güç ve kanunî şartları gerçekleştiğinde silah kullanılabilir.” ... (5) “Polis, zor kullanma yetkisi kapsamında direnmeyi etkisiz kılmak amacıyla kullanacağı araç ve gereç ile kullanacağı zorun derecesini kendisi takdir ve tayin eder.” Ayrıca bkz. Zabunoğlu, “AİHM Kararlarında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı,” 642-643.

dağıtılmamalı, somut olayın koşullarına göre demokratik toplumun gerekleri ve ölçülülük ilkesi gözetilerek müdahaleye konu edilmelidir⁸¹.

III. MEKÂNI VE GÜZERGÂHI SEÇME SERBESTİSİ

A. Genel Olarak

Mekânı ve güzergâhı seçme serbestisi toplanma hürriyetine içkin bir hürriyettir ve toplanma hürriyetinin vazgeçilmez bir bileşenidir. Bu çerçevede yerin seçilmesi, toplanma hürriyetinin koruma alanının içindedir⁸². Fakat mekânı ve güzergâhı seçme serbestisinin yeterince korunmadığı ya da ikincil nitelikte kabul edildiği görülmektedir. TGYK'de toplanmanın yasak olduğu yerler kategorik olarak sayılmış, mahallin en büyük mülki amirine toplanma yerlerini belirleme yetkisi verilmiş ve düzenleyicilerin belirleyebileceği toplanma yerlerine sınırlar konulmuştur. Örneğin, mahallin en büyük mülki amirinin toplanma yeri olarak önceden belirlediği yerlerin dışında kalan yerler toplanma için yasak hâle gelmektedir. Belirlenen yerler dışında gerçekleşen toplanmalar, başka bir sebep olmaksızın kanuna aykırı hâle geldiğinden toplanma hürriyetine kolaylıkla müdahalede bulunmaktadır⁸³.

⁸¹ Şirin, “Caddeler Yalnız Otomobillerin Değildir,” 164-165.

⁸² Özenç, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü,” 87.

⁸³ Özenç, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü,” 87. Örneğin İstanbul Valiliği'nin “27.01.2025 tarih ve 820700 sayılı Olur'u ile 2025 yılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüş Alanları” belirlenmiştir. Yayımlanan listede 38 yer bulunmakta; bu yerlere ilişkin açık adresler, güzergâh bilgileri, hangi günlerde bu yerlerde toplanılamayacağı, pankart asılacak yerler gibi pek çok ayrıntıya yer verilmektedir. Bkz. <http://www.istanbul.gov.tr/2025-yili-toplanti-ve-gosteri-yuruyusu-yer-ve-guzergahlari-hk>, ET. 06.10.2025. İstanbul Valiliği'nin 30.04.2026 günü resmî sitesinde yayımladığı Basın Açıklaması (2026-29) da şu şekildedir: “1 Mayıs Emek ve Dayanışma Günü kutlamaları çerçevesinde; DİSK, KESK, TMMOB ve TTB Kadıköy Rıhtım Meydanı'nda 10.00 – 17.00 saatleri arasında; TKP ise Kartal Meydanı'nda 12.00 – 19.00 saatleri arasında kutlama programlarını yapacaktır. **Bu etkinlikler dışında ilimiz genelinde 1 Mayıs Emek ve Dayanışma Günü programı yapılmayacaktır.** İstanbul'umuzun, 1 Mayıs Emek ve Dayanışma Günü'nü huzur içinde geçirebilmesi amacıyla Valiliğimizce; Beyoğlu, Şişli, Fatih ve Beşiktaş ilçelerinde 1 Mayıs 2026 Cuma günü 00.01 – 23.59 saatleri arasında her türlü miting, basın açıklaması, açık yer toplantıları ile gösteri yürüyüşleri, çadır kurma, stant açma, oturma eylemi, imza kampanyası, anma töreni vb. türdeki eylem ve etkinlikler; 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 11. maddesinin (a) ve (c) bentleri ile 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 17. ve 19. maddelerinden doğan yükümlülükler

Mekânı ve güzergâhı seçme serbestisine getirilen kategorik yasaklar toplanma hürriyetini her zaman ihlal ederken valilik ve kaymakamlıkların takdirine bağlı olan sınırlar demokratik toplumun gereklerine uygunsa ihlal ortaya çıkmayabilir. Fakat, düzenlemelere genel olarak bakıldığında Özenç'in de tespit ettiği gibi gerek kategorik yasaklar gerek mülki amire verilen âdeta sınırsız takdir yetkisi, toplanma hürriyeti üzerinde gizli engel ve caydırıcı etki oluşturmakta, önceden izin alınmaksızın kullanılabilen toplanma hürriyeti yalnızca önceden belirlenmiş yerlerde kullanılabilir⁸⁴.

B. İçkin Bir Hürriyet Olarak Mekânı ve Güzergâhı Seçme Serbestisi

1. Anayasa Mahkemesi Kararlarında Mekânı ve Güzergâhı Seçme Serbestisi

İfade hürriyetinin özel bir görünümü olan toplanma hürriyeti Anayasa'nın 34. maddesinde güvence altına alınmıştır. Herkes tarafından barışçıl bir şekilde izin almadan kullanılabilen bu hürriyet, kişilerin düşüncelerini açıklamak üzere açık veya kapalı mekânlarda; idareden ve üçüncü kişilerden gelebilecek saldırılardan, yani müdahalelerden emin olarak serbestçe bir araya gelmesini kapsar⁸⁵. Tanımı, amacı ve niteliği dikkate alındığında toplanma hürriyeti, yalnızca düşüncelerin topluca ifade edilmesinden ibaret değildir. Bireylerin kendilerini ifade etmesi, kamuoyu oluşturmaları ve siyasi kararların alınmasında etkili olması bağlamında toplanma hürriyetinin “mekânı ve güzergâhı seçme serbestisi”ni ihtiva ettiği sonucuna ulaşmak gerekir⁸⁶. Bu bağlamda kamu alanı içerisindeki yerler, yani

gereği yasaklanmıştır.” Bkz. <https://www.istanbul.gov.tr/basin-aciklamasi-2026-29>, ET. 30.04.2026.

⁸⁴ Özenç, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü,” 116.

⁸⁵ Şerafettin Can Atalay Başvurusu, B. No: 2021/9387, 19/1/2023, § 31; Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) ve Diğerleri Başvurusu (2), B. No: 2016/14518, 12/10/2023, § 61; Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) ve Diğerleri Başvurusu, B. No: 2016/14517, 12/10/2023, § 55; Halkın Kurtuluş Partisi Başvurusu (2), B. No: 2017/18826, 17/1/2023, § 37; Anayasa Mahkemesi, E. 2014/101, K. 2017/142, § 21; Anayasa Mahkemesi, E. 2020/12, K. 2020/46, § 5.

⁸⁶ Şerafettin Can Atalay Başvurusu, § 32; DİSK ve Diğerleri Başvurusu (2), § 62; DİSK ve Diğerleri Başvurusu, § 56; Anayasa Mahkemesi, E. 2014/101, K. 2017/142, § 25; Beyza Zeyno Bayramoğlu Başvurusu, § 65; Figen Yüksekdağ Şenoğlu Başvurusu (5), B. No: 2017/24556, 14/9/2022, § 39; Halkın Kurtuluş Partisi Başvurusu (2), § 38;

kamuya açık olan yerler arasından düzenleyiciler dilediği yeri toplantının yeri ya da yürüyüşün güzergâhı olarak belirleyebilir⁸⁷. Kamu alanlarını kişiler, istedikleri gibi kullanabilir. Şirin'in de ifade ettiği gibi üzerinde devletin yetkileri olsa da bu alanların mülkiyeti devlete devredilmiş değildir. Caddeler ve sokaklar, doğrudan halka ait olan yerlerdir⁸⁸.

Toplantı ve gösteriyi düzenleyecek olanlar, toplantıyı ve gösteri yürüyüşünü düzenleyecekleri mekânı ve güzergâhı serbestçe seçebilmelidir. Mekânı ve güzergâhı serbestçe seçebilme, her bir toplanma için ayrı ayrı önemli ve anlamlı bir serbestidir. Bu nedenle söz konusu serbesti genel, kategorik müdahaleleri, mekân ve güzergâh yasaklarını dışlar. Zira her bir toplanmanın “amacı”, açıklanan düşüncelerin “muhataplarına ulaşabilmesi ve muhataplarında tesir (etki)” etmesi için tespit edilecek mekân ve güzergâh oldukça önemli hâle gelmektedir. Bu nedenle mekânı ve güzergâhı, toplanmayı düzenleyen kişilerin belirleyebilmesi, takdir edebilmesi gerekir⁸⁹. Çünkü toplanmanın amacını, muhataplarını ve muhatapları üzerinde oluşturulmak istenen etkiyi belirleyen ve en iyi bilenler olarak düzenleyicilerin, hangi mekân ve güzergâhın bu hedefler için en uygun olduğunu da bildiği kabul edilmelidir. Toplanma hürriyetinde, “toplananlar”, “toplananların düşünceleri” ile “takdir edilecek mekân ve güzergâh” birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Toplanmanın amacı ile mekân veya güzergâh arasında ilişkinin olduğu durumlarda ise o yerin toplananlara açık olması gerekir⁹⁰. Örneğin 1 Mayıs günü yapılacak toplantı ve gösteri yürüyüşlerini Taksim Meydanı'ndan; Sivas Katliamını anma etkinliklerini Madımak Oteli'nden; 10 Ekim 2015'te Ankara Tren Garı'nda gerçekleştirilen saldırılarda hayatını kaybedenler için yapılan anma etkinliklerini Ankara Tren Garı'ndan; Cumartesi Anneleri olarak bilinen topluluğun oturma eylemlerini Galatasaray

Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 62; Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 159.

⁸⁷ Halka açık her alanda toplanılamayacağı görüşüne ilişkin bkz. Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 159-160.

⁸⁸ Şirin, “Caddeler Yalnız Otomobillerin Değildir”, 157.

⁸⁹ Şerafettin Can Atalay Başvurusu, § 32; DİSK ve Diğerleri Başvurusu (2), § 62; DİSK ve Diğerleri Başvurusu, § 56; Anayasa Mahkemesi, E. 2014/101, K. 2017/142, § 25; Beyza Zeyno Bayramoğlu Başvurusu, § 65; Figen Yüksekdağ Şenoğlu Başvurusu (5), § 39; Halkın Kurtuluş Partisi Başvurusu (2), § 38; ayrıca bkz. Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 62-63, 65-66.

⁹⁰ Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 62.

Meydanı'ndan; 15 Temmuz Darbe Girişimini, bununla ilgili yürüyüşleri ve anma etkinliklerini Boğaz Köprüsü'nden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Her mekânın tarihi, sembolik anlamı ve önemi kendine hastır.

Sembolik ve önemli yerlerin sayısını arttırmak mümkündür. Bununla birlikte geleneksel, tarihi ve siyasi olarak sembolik niteliği olan yerler dışında somut koşullara bağlı olarak her toplanmanın amacı ve hedefine göre toplanmanın belli bazı mekân ve güzergâhlarda yapılması, başka bir yer ya da güzergâhta yapılmasına göre çok daha önemli ve etkili olabilir. Örneğin, bir parkın yerine bina inşa edilmesine ilişkin kararı protesto etmek amacıyla parkta gösteri yapılmak istenmesinde o parkın mekân olarak seçilebilmesi gerekir⁹¹. Benzer şekilde toplu iş sözleşmesi görüşmeleri sırasında “*ekonomik ve sosyal durumları ile çalışma şartlarının iyileştirilmesi amacıyla fikirlerini kolektif biçimde ifade etme, o sırada toplu iş görüşmeleri için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) binasında bulunan hükümet yetkililerine seslerini duyurma*” amacıyla yapılan toplanmalarda da mekânın ya da güzergâhın görüşmelerin yapılacağı yerler dikkate alınarak uygun alternatifler arasından seçilmesine müdahale edilmemelidir⁹². Sonuçta düzenleyiciler amacına ve hedefine uygun olan mekânı ve güzergâhı seçerek hürriyetlerini etkili bir şekilde kullanabilmelidir. Her bir somut olay için mekânın ve güzergâhın önemini ayrıca belirlemek gerekir.

Mekânı ve güzergâhı seçme serbestisini toplanma hürriyetinin bir unsuru olarak değerlendiren Anayasa Mahkemesi, farklı kararlarında serbestinin önemini vurgulamış, mekânın ve güzergâhın belirlenmesinin somut olayda toplanmanın amacı ve verilmek istenen mesajla ilişkisinin önemine dikkat çekmiştir⁹³. Bu bağlamda ilk olarak 1 Mayıs Emek ve Dayanışma Günü'nde Taksim Meydanı'nda yapılmak istenen gösteri yürüyüşünün engellenmesiyle ilgili bireysel başvuru kararları önemli ilkeler sunmaktadır⁹⁴.

Öncelikle 1 Mayıs gününün anlamına ve Türkiye'de tarihi ve siyasi olarak Taksim Meydanı ile olan ilişkisine bakarak konuyu somut bir örnek üzerinden değerlendirmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. 1 Mayıs 1886'da,

⁹¹ Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 62.

⁹² Örneğe ilişkin karar için bkz. İlhan Yiğit Başvurusu, B. No: 2016/7532, 29/12/2021, § 72-80.

⁹³ İlgili kararlar için bkz. DİSK ve Diğerleri Başvurusu (2), § 62; DİSK ve Diğerleri Başvurusu, § 56.

⁹⁴ DİSK ve Diğerleri Başvurusu (2), §61-83; DİSK ve Diğerleri Başvurusu, § 55-77; Zühtü Arslan'ın Karşı Oy Gerektirisi, Halkın Kurtuluş Partisi Başvurusu (2), § 1-10.

Chicago’da bir günde sekiz saat çalışma süresi için mücadele eden sendikacılar, reformcular, sosyalistler, anarşistler ve işçiler, Chicago şehrini ulusal hareketin merkezi hâline getirmek için toplanmışlardır. 25 Nisan-4 Mayıs günleri arasında çok sayıda toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyen işçilerin binlercesi iş bırakmıştır. Bu toplanmalarda polisle çatışmalar yaşanmıştır⁹⁵. Olayların ardından ABD’de işçilerin 1886’dan beri iş gününün sekiz saat olması için başlattığı mücadeleye dayanan ve sembolik önemi haiz 1 Mayıs günü, Milletlerarası İşçi Kardeşliği Teşkilatı’nın 1889’da yaptığı Paris Kongresi’nde işçilerin ortak bayramı ilan edilmiştir. Türkiye’de de 2429 sayılı Kanun’da yapılan değişiklikle 22.4.2009 tarihinden itibaren “1 Mayıs günü Emek ve Dayanışma Günü” olarak kabul edilmiştir⁹⁶.

Taksim Meydanı’nın 1 Mayıs gününde gerçekleştirilen etkinlikler bakımından önemi ise beş yüz bin kişinin katıldığı 1 Mayıs 1977 İşçi Bayramı’nda, Taksim Meydanı’ndaki etkinliklerde ortaya çıkan kargaşada otuz dört kişinin hayatını kaybettiği ve çok sayıda kişinin yaralandığı olaylara dayanmaktadır⁹⁷. Bu tarihten itibaren Taksim Meydanı, işçiler ve sendikalar için sembolik bir anlam taşımaya başlamıştır⁹⁸. Mekânın taşıdığı sembolik anlam nedeniyle toplanmanın amacı ile mekân arasında önemli bir ilişki vardır. Bu nedenle mekânın 1 Mayıs günü toplananlara açık olması gerekir⁹⁹.

⁹⁵ <https://www.britannica.com/topic/May-Day-international-observance>, ET. 19.07.2025; <http://www.encyclopedia.chicagohistory.org/pages/571.html>, ET. 19.07.2025.

⁹⁶ DİSK ve Diğerleri Başvurusu (2), § 71; DİSK ve Diğerleri Başvurusu, § 65. 22/4/2009 tarihli ve 5892 sayılı Kanun’un 1. maddesiyle, 2429 sayılı Kanun’da değişiklik yapılmış ve 2. maddeye “yılbaşı günü” ibarelerinden sonra gelmek üzere “ve 1 Mayıs günü” ibaresi eklenmiştir.

⁹⁷ DİSK ve Diğerleri Başvurusu (2), § 72; DİSK ve Diğerleri Başvurusu, § 66.

⁹⁸ DİSK ve Diğerleri Başvurusu (2), § 72; DİSK ve Diğerleri Başvurusu, § 66; Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 62. AİHM de 1977 yılında İşçi Bayramı kutlamaları sırasında meydana gelen kargaşada otuzdan fazla kişinin hayatını kaybettiğini; bunun sonucunda Taksim Meydanı’nın bu trajik olayın sembolü hâline geldiğini kabul etmiştir. Bkz. DİSK ve KESK / Türkiye, Başvuru No: 38676/08, 27 Kasım 2012, § 31; Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 162; Yiğit, *Barışçıl Toplanma Özgürlüğü*, 32. Şirin’e göre her ne kadar karara konu olayın koşulları dikkate alınarak kolluğun orantısız müdahalesine odaklanılmış olsa da AİHM’nin Taksim Meydanı’nın sembolik niteliğini tanıyan olması, demokratik toplumda gerekliliğe dair yapılacak bir değerlendirmede önemli bir kıstas hâlini alacaktır. Şirin’in değerlendirmeleri için bkz. Şirin, “Eleştirel Bir Değerlendirme,” 86-87.

⁹⁹ Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 62. Özenç’e göre, Taksim Meydanı’nın sembolik anlamı 2010’lu yıllardan itibaren başlayan sert müdahalelerle daha fazla

Anayasa Mahkemesi'nin ifadesiyle, Türkiye'de işçi ve sendika kültürünün önemli bir parçası hâline gelen Taksim Meydanı, 1 Mayıs günü orada bulunanların dayanışmasını, ortak hafızasının varlığını da göstermektedir. Bu nedenle Taksim Meydanı'nda bulunmak kendisini bu kültürün ve hafıza mirasının parçası gören herkesin hakkıdır¹⁰⁰. 1 Mayıs günü İstanbul'daki etkinliklerin herhangi bir yerde yapılması değil, Taksim Meydanı'nda yapılması, toplanma hürriyetinin vazgeçilmez parçası hâline gelmektedir. Kanaatimizce Taksim Meydanı'nın sıradan bir meydan olarak görülmesi, buna bağlı olarak 1 Mayıs günü yapılacak etkinliklerin başka bir yerde yapılmasına izin verilip Taksim Meydanı'nda yapılmasının yasaklanması toplanma hürriyetini anlamsız hâle getiren bir müdahaledir ve hürriyetin ihlalidir. Diğer bir deyişle, somut koşullardan bağımsız olarak yapılan ve mutlak yer yasağına dayanan böyle bir müdahale hakkın özüne dokunur. Haklar bazı vazgeçilmez alanlara sahiptir. Bu alana dokunulması hâlinde hakkın varlık nedeni de ortadan kalkar. Hakkın özünü veya asli çekirdeğini oluşturan alana gelinceye kadar ki katmana belli şartlar altında dokunulabilse de hakkın özüne dokunulamaz¹⁰¹. İşçi ve sendika kültürünün bir parçası olan Taksim Meydanı da 1 Mayıs gününün anlam ve öneminden bağımsız düşünülemez. 1 Mayıs günü Taksim Meydanı'nın kapatılması ve mutlak bir yasak konulması toplanma hürriyetini anlamsız hâle getirir. Burada müdahalenin ölçülü ya da demokratik toplumda gerekli olup olmadığına bakmak gerekmez. Zira hakkın özüne hiçbir sebeple dokunulamaz¹⁰². Sonuç olarak, toplanmanın amacına ulaşması için belirli bir yerin taşıdığı önem ve anlam idarenin takdir yetkisini daraltmaktadır. Sembolik anlama sahip olan yeri konu alan bir müdahale varsa yapılacak denetim sıkı olmalıdır¹⁰³. Öte yandan özel veya sembolik anlam ifade etmeyen bir yerde toplanmanın gerçekleşmesine izin verilmemesi hâlinde ise müdahalenin ölçülülüğünün ve demokratik toplumda gerekli olup olmadığının tartışılması gerekir.

önem kazanmıştır. Bkz. Berke Özenç, “Anayasa Mahkemesinin Taksim Yasağına Dair Kararları Işığında Özgürlüklerin Korunması Açısından Norm Denetiminin Önemi,” *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, no. 2 (2024): 679.

¹⁰⁰ DİSK ve Diğerleri Başvurusu (2), § 73; DİSK ve Diğerleri Başvurusu, § 66-67.

¹⁰¹ Fazıl Sağlam, *Temel Hakların Sınırlandırılması ve Özü* (A.Ü. S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi, 1982), 155-156; Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku* (Yetkin Yayınları, 2025), 137-141.

¹⁰² Hakkın özüne dokunulamaz olması hakkında bkz. Sağlam, *Temel Hakların Sınırlandırılması*, 156.

¹⁰³ Özenç, “Anayasa Mahkemesinin Taksim Yasağına Dair Kararları,” 699.

Taksim Meydanı'nın geleneksel ve sembolik önemi kabul edilerek 2009, 2010, 2011 ve 2012 yıllarının 1 Mayıs günlerinde Taksim Meydanı'nda toplanılmasına, kutlama ve etkinliklerin yapılmasına müdahale edilmemiştir. Ne var ki bu demokratik ve hürriyetçi tutum uzun sürmemiştir. Anayasa Mahkemesi'nin kararlarına konu olan pek çok olayda Taksim Meydanı az sayıda insana açılmıştır¹⁰⁴.

İkinci olarak geleneksel ve tarihi önemi olmamakla birlikte somut olayın koşulları gereği önem ifade eden yer ve güzergâhlar bakımından da bu serbestinin korunması toplanma hürriyeti için vazgeçilmez hâle gelebilmektedir. Yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesine dayanan düşünce ve taleplerini dile getirmek; toplu iş görüşmeleri sırasında ÇSGB binasında bulunan yetkililere seslerini duyurmak amacıyla yapılan yürüyüş bakımından geleneksel ve sembolik bir güzergâh yoktur. Somut olayda da AŞTİ'nin karşısındaki pazar yerinde toplanan kişiler, görüşmelere katılacak Konfederasyon heyetiyle birlikte toplu iş sözleşmesi görüşmelerinin yapılacağı ÇSGB binasına kadar yürümek ve orada basın açıklaması yapmak istemiştir¹⁰⁵. Somut olayın koşulları ve yürüyüşün amacı dikkate alındığında, belirlenen güzergâhın ve basın açıklaması yapılmak istenen yerin önemli olduğu, alelade bir tercih olmadığı, açıklanan düşünce ve toplanmanın amacıyla iç içe geçtiği açıkça göze çarpmaktadır. Pazarlık gücünü artırarak kendileri için daha uygun bir ortamda çalışma koşullarının belirlenmesi gibi hedeflerle seçilen güzergâh ve yer ile toplanma arasındaki bağın öneminin kabul edilmesi gerekir.

2. Mekânı ve Güzergâhı Seçme Serbestisinin Sınırları ve Sınırlandırılması

a. Genel Olarak

Düzenleyiciler tarafından seçilebilecek mekân ve güzergâh TGYK'nin 6. maddesinin 1. fıkrasına göre, kural olarak tüm il ve ilçe sınırları içerisindeki her yer olabilir. Diğer bir ifadeyle kural olarak kamu alanı olan her yer toplanma yeri ve güzergâhı olarak belirlenebilir. Toplananların amacı ve ifadelerinin içeriği kadar önemli olan bu serbestiye yapılan müdahaleler toplanma hürriyetinin özüne dokunabilir ve hürriyeti ihlal edebilir. Bu nedenle

¹⁰⁴ Ayrıca bkz. DİSK ve Diğerleri Başvurusu, § 68.

¹⁰⁵ İlhan Yiğit Başvurusu, § 72. Mekânı ve güzergâhı seçme serbestisinin korunması bağlamında ilgili karar için bkz. İlhan Yiğit Başvurusu, § 76-80.

mekânı ve güzergâhı seçme serbestisine yapılacak müdahalelerin sıkı bir denetime tabi tutulması gerekir¹⁰⁶. Özellikle, müdahalenin mutlak yasak hâlini aldığı zamanlarda bir toplanma için özel anlam ifade eden mekânın kategorik olarak yasaklanması toplanmanın amacına ulaşmasını engeller ve hakkın özüne dokunur¹⁰⁷. Çünkü, özel anlama sahip olan yerde toplanılamaması, âdeta hiç toplanılamaması gibidir. Dolayısıyla hakkın kullanılmasından beklenen menfaat ile yerin ve toplanmanın birlikte taşıdığı anlam ortadan kaybolur. Bununla birlikte mekânı ve güzergâhı seçme serbestisi sınırsız değildir. Demokratik toplumun gereklerine uygun olarak, kamu düzeninin gerektirmesi hâlinde ve somut olayın koşulları çerçevesinde ölçülü müdahaleler yapılabilir. Fakat, somut olaydan bağımsız olarak kamu alanlarına ilişkin kategorik yer ve güzergâh yasakları belirlemek demokratik toplumun gereklerine uygun görülemez. Kamu alanı olan yerlerde, yani özel mülk ya da hükümet kontrolünde olup ifade hürriyetine özgülenmemiş yerler dışındaki her yerde toplanma hürriyeti serbestçe kullanılabilir¹⁰⁸. Özel mülklerde ve hükümet kontrolünde olup ifade hürriyetine özgülenmemiş yerler bakımından durum biraz farklıdır. İlk olarak, hükümet kontrolünde olup ifade hürriyetine özgülenmemiş yerler bakımından idarenin yerin özgüleniş amacına göre kullanılması konusunda takdir yetkisi geniştir. Bunun üzerinde aşağıda ayrıca durulacaktır. İkinci olarak özel mülklerde, toplanma kuralı olarak mülk sahibinin iznine dayalıdır. Mülk sahibi, özel mülkü içerisinde toplanılmasına izin vermek zorunda değildir. Örneğin, bahçe, ev, iş yeri, alışveriş merkezleri içerisinde toplanılması için mülk sahibinden izin almak gerekir. AİHM'e göre de ifade hürriyeti veya toplanma hürriyeti bireylere, özel mülke ve kamuya ait mülklere serbestçe giriş hakkını vermez. Fakat Mahkeme'ye göre özel mülke girmenin engellenmesi sebebiyle hürriyet etkili bir şekilde kullanılamayacaksa ya da engelleme hakkın özüne dokunacaksa devletin Sözleşme hürriyetlerini korumak için düzenleme yapma yükümlülüğü olabilir. Dolayısıyla böyle bir durumda özel mülkte dahi olsa toplanma hürriyetinin kullanılmasının sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması gerekebilir¹⁰⁹.

¹⁰⁶ Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 155.

¹⁰⁷ Özenç, "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü," 127.

¹⁰⁸ Ayrıca bkz. Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 156; Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 62-63. Yer meselesine daha sınırlayıcı bir yaklaşım için ayrıca bkz. Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 156.

¹⁰⁹ Tanyar, "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı," 605-606; Appleby ve Diğerleri / Birleşik Krallık, Başvuru No: 44306/98, 24 Eylül 2003, § 47; Harris, O'Boyle, Bates ve Buckley, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, 659; Yiğit, *Barışçıl Toplanma*

Kamu alanı olan yerlerde durum çok daha hassastır. Kamu alanı içerisinde kalan yerler üzerinde kategorik ya da mekânsal objektif sınırların olduğu söylenemez. Çünkü kamu alanları sadece insanların yürümesi, dinlenmesi gibi basit davranışlara özgülenmiş yerler değildir. Bu yerler aynı zamanda kişilerin topluca ya da bireysel olarak kendilerini ifade etme yerleridir¹¹⁰. Toplanma hürriyetiyle ilgili en çok tartışılan konulardan biri de seçilen mekânla ve serbestinin mahiyetiyle ilgilidir. Nitekim, toplanmanın yapılacağı mekân ve güzergâh kamu otoriteleri ile düzenleyiciler arasında gerilimlerin yaşanmasına neden olmaktadır¹¹¹.

TYGK’de bu serbestiye ilişkin önemli iki tür müdahaleye yer verilmiştir. İlk olarak TYGK’nin 6. maddesinin 2. fıkrasında il ve ilçelerde toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhının mahallin en büyük mülki amiri tarafından belirlenebileceği düzenlenmiştir. İkinci olarak TYGK’nin 22. maddesinde toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemenin yasak olduğu yerler belirlenmiştir¹¹². TYGK’nin 6. maddesinin 2. fıkrası ile 22. maddesinin 2. fıkrası, mahallin en büyük mülki amirine takdir yetkisi veren düzenlemelerdir. Mahallin en büyük mülki amirine verilen takdir yetkisi âdeta sınırsız olduğu gibi belirlenen yerler dışında toplanma yasaklandığından “mutlak yasaklar” getirmektedir. Kanun’un 22. maddesinin 1. fıkrası da toplanmanın tamamen yasak olduğu yerleri düzenlemektedir. Bu düzenleme ise toplanmaya “kategorik” ve “mutlak sınırlar” getirmektedir.

Özgürlüğü, 32-33; ayrıca bkz. Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 181-183.

¹¹⁰ Benzer yönde bkz. Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 158.

¹¹¹ Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 155. “Aynı yerde, aynı gün toplanmak isteyen” farklı düzenleme kurullarınca bildirim verilmişse de mekân ve güzergâhın belirlenmesine ilişkin sorunların ortaya çıkması mümkündür. Kanun koyucu TYGK’nin 10. maddesinde bu sorunu, ilk verilen bildirimin geçerli olacağını düzenleyerek çözüme kavuşturmaya çalışmıştır. İl ya da ilçe sınırları içerisinde “aynı gün ister aynı yerde ister farklı yerde” yapılmak istenen toplanmalara yalnızca aynı gün ve/veya saatte yapılmak istendiği için müdahale edilmesinin ayrı bir çalışmaya konu olması gerektiği kanaatindeyiz. Nitekim, somut olayın koşullarına bakılmaksızın kategorik olarak idareye verilen müdahale etme yetkisi demokratik toplumun gerekleriyle bağdaşmaz. Bu nedenle çalışmamızda mekân ve güzergâhın belirlenmesi serbestisinin bağlamından kopmamak adına bu tartışmalara yer vermeyeceğiz.

¹¹² Türkeli, *Toplanma Hakkı*, 78-79; ayrıca bkz. Özenç, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü,” 113.

b. İdarenin Mekânı ve Güzergâhı Değiştirme ve Alternatif Sunma Yetkisi

TGYK'nin 6. maddesinin 2. fıkrasına göre il ve ilçelerde toplantı ve gösteri yürüyüşünün yer ve güzergâhı mahallin en büyük mülki amiri tarafından belirlenir. İl ve ilçelerde toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı, *kamu düzenini ve genel asayişini bozmayacak, vatandaşların günlük yaşamını aşırı ve katlanılmaz derecede zorlaştırmayacak*¹¹³ şekilde ve 22. maddenin 1. fıkrasında sayılan sınırlamalara uyulması kaydıyla TBMM'de grubu bulunan siyasi partilerin il ve ilçe temsilcileri ile güzergâhın geçeceği ilçe ve il belediye başkanlarının, en çok üyeye sahip üç sendikanın ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının il ve ilçe temsilcilerinin görüşleri alınarak mahallin *en büyük mülki amiri* tarafından belirlenir. Aynı zamanda il

¹¹³ İptal edilmeden önce Kanun'un 6. maddesinin 2. fıkrasının 1. cümlesinde, "*il ve ilçelerde toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhının kamu düzenini ve genel asayişini bozmayacak ve vatandaşların günlük yaşamını zorlaştırmayacak şekilde...*" mahallin en büyük mülki amiri tarafından belirlenebileceği; benzer şekilde Kanun'un 6. maddenin 5. fıkrasında, "*birden fazla toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhının belirlendiği il ve ilçelerde düzenleme kurulunun kamu düzenini ve genel asayişini bozmayacak ve vatandaşların günlük yaşamını zorlaştırmayacak şekilde belirlenen yer ve güzergâhlardan birini tercih edebileceği*" öngörülmekteydi. Anayasa Mahkemesi'ne göre, yer ve güzergâhın belirlenmesinde "vatandaşların günlük yaşamının zorlaştırılmaması" şartına yer verilmesi toplanma hürriyetine müdahale oluşturur. "Vatandaşların günlük yaşamını zorlaştırmama" kriteri getirilerek yapılan bu müdahalenin amacı, başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunmasıdır. Fakat müdahalenin meşru bir amaca sahip olması yeterli değildir, müdahalenin ayrıca Anayasa'nın 13. maddesi gereğince "demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun" ve "ölçülü olması" şarttır. Toplanma hürriyetinin niteliği dikkate alındığında, başkalarının günlük yaşamını biraz olsun zorlaştırması kaçınılmazdır. Bu nedenle Mahkeme'ye göre, "vatandaşların günlük yaşamlarını zorlaştırmama kriterine" mutlak bir üstünlük tanınması, toplanma hürriyeti aleyhine dengenin bozulmasına yol açar. Bu nedenle kural Anayasa'ya aykırı bulunmuş ve iptal edilmiştir. Mahkeme'ye göre kıstas, başkalarının "günlük yaşamlarını zorlaştırmama" şeklinde değil, "aşırı ve katlanılmaz derecede zorlaştırmama" şeklinde olmalıdır. Bkz. Anayasa Mahkemesi, E. 2014/101, K. 2017/142, § 44-45, 47-48, 51-52. İptal kararının ardından 7145 sayılı Kanun'un 8. maddesiyle, TGYK'nin 6. maddesinin 2. fıkrasına "genel asayişini bozmayacak" ibaresinden sonra gelmek üzere, "*vatandaşların günlük yaşamını aşırı ve katlanılmaz derecede zorlaştırmayacak*" ibaresi eklenmiştir. Bkz. Türkeli, *Toplanma Hakkı*, 80.

ve ilçenin büyüklüğü, gelişmişliği ve yerleşim özellikleri dikkate alınarak, birden fazla yer ve güzergâhın belirlenebilmesi mümkündür¹¹⁴.

Mahallin en büyük mülki amirine verilen bu yetkinin, yani 2.3.2014 tarihli ve 6529 sayılı Kanun'un 5. maddesiyle değiştirilen 6. maddenin Anayasa'ya aykırılığı ileri sürülmüştür. İlk olarak, Anayasa Mahkemesi tarafından 6. maddenin 2. fıkrasının 1. cümlesinde yer alan “...mahallin en büyük mülki amiri tarafından belirlenir” ibaresinin Anayasa'ya aykırı olmadığına karar verilmiştir.

Mahkeme, toplantı ve gösteri yürüyüşü hürriyetinin mekânı ve güzergâhı seçme serbestisini de kapsadığını, mekân ve güzergâhın açıklanan düşüncenin muhataplarına ulaşmasının sağlanması ve istenilen etkinin oluşturulabilmesi için önemli olduğunu ve mekânın seçiminin kural olarak düzenleyicilerin takdirinde olması gerektiğini bu kararında da bir kez daha teyit etmiştir. Dolayısıyla toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyecek kişilerin mekânı ve güzergâhı belirlemesini kısıtlayan kurallar müdahale niteliğini taşımaktadır¹¹⁵. Anayasa'ya aykırılığı iddia edilen kural ise mahallin en büyük mülki amirinin yer ve güzergâhı belirlemesini mümkün hâle getirmekte ve toplanmaların yalnızca bu belirlenen yerlerde gerçekleşebileceğini düzenlemektedir¹¹⁶.

Öncelikle kanun koyucunun toplanma mekânı ve güzergâhının *mahallin en büyük mülki amiri tarafından belirlenmesini öngörmesi*, toplanma hürriyetine açık bir müdahale olsa da verilen yetki “ancak zorlayıcı nedenlerin (acil ihtiyaç, son çare tedbir) varlığı” hâlinde kullanılabilirse Anayasa'ya

¹¹⁴ Kamu düzenini ve genel asayışı bozmayacak, vatandaşların günlük yaşamını aşırı ve katlanılmaz derecede zorlaştırmayacak şekilde birden fazla yerin belirlenebilir olması düzenleyicilere alternatif sunuyor gibi görülebilir. Fakat bu yanıltıcıdır. Bunu takdir etme yetkisi tamamen mülki amire verilmiştir; düzenleyiciler ise amirin takdirine uygun olarak eğer birden fazla yer belirlenmişse yalnızca bu yerlerden birini seçebilir. Benzer yönde bkz. Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 177.

¹¹⁵ Anayasa Mahkemesi, E. 2014/101, K. 2017/142, § 25-26; ayrıca bkz. Figen Yüksekdağ Şenoğlu Başvurusu (5), § 39; İlhan Yiğit Başvurusu, § 61-62; Halkın Kurtuluş Partisi Başvurusu (2), § 32.

¹¹⁶ Anayasa Mahkemesi, E. 2014/101, K. 2017/142, § 26. Özenç'e göre bu yetki sebebiyle, önceden bildirimde bulunulsa dahi kişiler belirlenen yerler dışında toplanamaz. Diğer bir deyişle, belirlenen yerler dışında hürriyetin kullanılabilmesi imkânsız hâle gelmektedir. Sonuçta, önceden izin almama güvencesi anlamını tamamen yitirir. Bkz. Özenç, “Anayasa Mahkemesinin Taksim Yasağına Dair Kararları,” 680-681.

aykırılık oluşturmazabilir. Fakat Anayasa Mahkemesi, kurala ilişkin yaptığı değerlendirmesinde mahallin en büyük mülki amirine verilen yetkinin tek başına hakkı anlamsız kılacak nitelikte olmadığını ve toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme imkânı devam ettiği için kuralın, hakkın özüne dokunmadığını kabul etmiştir¹¹⁷. Mahkeme’ye göre, bu kural kişilerin mekânı ve güzergâhı seçmesini engellememekte; mekân ve güzergâhın, toplanmanın amacını ve kişilerin düşüncelerinin muhataplarına ulaşmasının önemini göz ardı etmemektedir¹¹⁸. Mahkeme’nin kararına bakıldığında mülki amirin, yetkisini düzenleyicilerin serbestisine saygı gösterecek şekilde kullanmasının gerektiği; ölçülülük ilkesinin bir gereği olarak birey menfaati ile kamu düzeninin ve üçüncü kişilerin haklarının korunmasındaki kamu yararı arasındaki hassas dengenin kurulması gerektiği vurgulanmaktadır¹¹⁹. Ayrıca Mahkeme, bireysel başvuru kararlarında bu yetkinin kullanılarak alternatif mekân ve güzergâhların belirlenecek olması hâlinde, amirin bireylerin mekânı ve güzergâhı seçme serbestisini aşırı biçimde kısıtlayacak, toplanmaya katılım üzerinde caydırıcı etkiye yol açacak ve hürriyeti zedeleyecek şekilde yerler

¹¹⁷ Anayasa Mahkemesi, E. 2014/101, K. 2017/142, § 32-33. Mahkeme’ye göre bu kuralın varlığı tek başına hürriyeti ihlal etmez. Bkz. DİSK ve Diğerleri Başvurusu, § 61; Figen Yüksekdağ Şenoğlu Başvurusu (5), § 52; Şerafettin Can Atalay Başvurusu, § 39. AİHM’e göre, “*toplanma hürriyetinin özünden yoksun bırakılmaması için kamu yetkililerinin barışçıl toplanmalara belli bir dereceye kadar tolerans göstermeleri önem arz etmektedir.*” Karara konu olan olayda Sendikalar Kanunu’nda değişiklik öngören kanun teklifini protesto etmek için toplanma, toplanılan yerin kanunen izin verilen yerler arasında olmaması sebebiyle kolluk tarafından zor kullanılarak sonlandırılmıştır. Olayda kişilerin amacı kanun teklifine karşı kamuoyunun dikkatini çekmek ve teklifin kanunlaşmasını engellemektir. Ayrıca toplanma barışçıl olma niteliğini kaybetmemesine rağmen kolluk tarafından derhal müdahale edilmiştir. Bu durum gerilimin yükselmesine yol açmıştır. Bkz. Nurettin Aldemir ve Diğerleri / Türkiye, § 6-7, 34, 45.

¹¹⁸ Anayasa Mahkemesi, E. 2014/101, K. 2017/142, § 37; ayrıca bkz. Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 175; Özenç, “Anayasa Mahkemesinin Taksim Yasağına Dair Kararları,” 681-683.

¹¹⁹ Anayasa Mahkemesi, E. 2014/101, K. 2017/142, § 37; Özenç, “Anayasa Mahkemesinin Taksim Yasağına Dair Kararları,” 682-683. Mahkeme, kamu düzenin aksamamasına “mutlak bir üstünlük tanınması”nın, dengeyi toplanma hürriyetinin aleyhine orantısız şekilde bozacağını belirtmektedir. Bkz. İlhan Yiğit Başvurusu, § 78.

belirlemesinin hukuka uygun olmadığını, idari yargı tarafından böyle kararların iptal edilebileceğini belirtmektedir¹²⁰.

Kanaatimizce kuralla mülki amire genel bir yetki verilmekte; bu yetkinin kullanılmasında belli bir olayın koşullarına bağlı zorlayıcı nedenlerin olması gerekmemektedir. Mahkeme'nin kabul ettiğinin aksine, somut olayın koşullarından bağımsız olarak mekânı ve güzergâhı belirleme serbestine yapılan müdahale her olay için olmasa da bazı olaylar dikkate alındığında hakkın özüne dokunan bir müdahale olabilir¹²¹. Toplanmanın amacı, açıklanan düşünceler ve muhataplar ile mekân veya güzergâh özdeşleşmişse, kişilerin bu mekân veya güzergâh dışında toplanmaya zorlanmaları hakkın özüne dokunur, toplanma hürriyetini anlamsız hâle getirir. Mekân veya güzergâh ile toplanma arasında sıkı bir ilişkinin olması hâlinde, toplanma hürriyetine yer bakımından ve somut olayın koşulları dikkate alınmadan müdahale edilmemelidir. Çünkü mekân veya güzergâh, dokunulamaz unsur hâline gelmiştir. Bu durumda, somut olayın koşullarına bakılmaksızın böyle bir yerin toplanmaya kapatılması hâlinde müdahalenin meşru amaca dayanıp dayanmadığına, ölçülülüğüne ya da demokratik toplumda gerekliliğine bakmak da gerekmez. Örneğin 1 Mayıs Emek ve Dayanışma Günü, Taksim Meydanı'nın sınırlı sayıda kişiye açılması, kişilerin Taksim Meydanı dışında önceden belirlenen yerlerde toplanmaya zorlanması ve Meydan'ın mahallin en büyük mülki amiri tarafından belirlenen toplanma yerleri arasında olmaması hâlinde kişiler, Türk işçi hareketinin sembolü olan bir yere alınmamış; kişilerin o mekânın taşıdığı anlamı hissetmesi, 1977 yılında

¹²⁰ DİSK ve Diğerleri Başvurusu, § 61; Şerafettin Can Atalay Başvurusu, § 39; Özenç, "Anayasa Mahkemesinin Taksim Yasağına Dair Kararları," 683.

¹²¹ Bireysel başvuru kararlarında da Mahkeme'nin tutumu buna benzerdir. Mahkeme'ye göre düzenleyiciler tarafından tercih edilen mekânın yalnızca önceden belirlenen toplantı alanlarından olmadığı gerekçesiyle "*soyut ve kategorik olarak*" reddedilmesi Anayasa'ya aykırıdır. Bu nedenle "*idare tarafından dayatılan*" ve "*genelleştirilmiş*" bu tür müdahaleler zorunlu bir sosyal ihtiyacın varlığı ortaya konulmadıkça orantısız olarak görülmelidir. Bkz. Figen Yüksekdağ Şenoğlu Başvurusu (5), § 53-54; benzer yönde bkz. Şerafettin Can Atalay Başvurusu, § 38. Bu bağlamda, Mahkeme'ye göre, "*kamu düzeninin gözetilmesi haklar arasında denge kurulabilmesi bakımından gerekli*" olsa da somut olaydan ve tehlikeden bağımsız olarak kamu düzenin aksamamasına "mutlak bir üstünlük tanınması", dengeyi bozar ve müdahaleyi orantısız hâle getirir. Bkz. İlhan Yiğit Başvurusu, § 78. Bu yetkinin hakkın özünü zedelediğine dair ayrıca bkz. Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 176.

hayatını kaybedenleri ve yaralananları anması ve toplanmanın amacına ulaşması engellenmiş olur¹²².

“Taksim Meydanı’nın bazı ekonomik ve sosyal faaliyetlerin merkezi olması, toplanmanın bu faaliyetleri engelleyecek olması”, “halkın dinlenme, seyahat etme ve eğlenme gibi sosyal ve kültürel faaliyetlerine” ev sahipliği yapan Meydan’ın 1 Mayıs günü herkese açılması hâlinde “kamu düzeninin” bozulabileceği ve “muhtemel şiddet” olaylarına yönelik tedbir almanın zorlaşacağı gerekçe gösterilebilir¹²³. Öncelikle böyle bir gerekçenin demokratik toplumda zorlayıcı, diğer bir ifadeyle acil veya hayati bir ihtiyaca dayanması ve müdahalenin son çare görülebilmesi için somut bir olayın olması¹²⁴ ve bu olayın koşullarında Taksim Meydanı’nın kapatılmasından başka bir çarenin kalmaması gerekir. Her yıl aynı günde yapılacak toplanmalarda mekân olarak seçilen veya hiç değilse seçileceği bilinen bir meydanın etkinliklere her yıl kapatılması, devletin/idarenin pozitif yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçtığını gösterir. Nitekim hatırlanacağı üzere bildirim yükümlülüğünü meşru kılan sebeplerden bir tanesi devletin

¹²² DİSK ve Diğerleri Başvurusu (2), § 72-74; DİSK ve Diğerleri Başvurusu, § 66-68. Somut olayda, “İstanbul Valiliği, Taksim Meydanının 1 Mayıs İşçi Bayramı etkinliklerinde kullanılmak üzere belirlenen alanlardan biri olmaması ve kamu düzeninin bozulacağına dair bazı kaygılar nedeniyle bu talebi reddetmiştir. Başvuruculara toplantı için **farklı bir yer** önerilmiştir. ... Taksim Meydanı, başvuru Sendika ve diğer sendikaların sınırlı sayıda temsilcisine açılmıştır. Bunun dışında meydan **tüm toplanmalara ve gösterilere kapatılarak** meydana bariyerler kurulmuş ve çok sayıda polis görevlendirilmiştir.” Bkz. DİSK ve Diğerleri Başvurusu, § 59.

¹²³ DİSK ve Diğerleri Başvurusu (2), § 75; DİSK ve Diğerleri Başvurusu, § 69. Mahkeme bir kararında somut terör tehlikesi gerekçesiyle Taksim Meydanı’nın kapatılıp alternatif yerlerin belirlenmesini toplanma hürriyetinin kullanılması bakımından yeterli bulmuştur. Bkz. Halkın Kurtuluş Partisi Başvurusu (2), § 46. Oysa, Arslan’ın da karşı oy gerekçesinde dile getirdiği gibi tehlike, tüm tedbirlere rağmen engellenemeyecek nitelikte olmalıdır. İdarenin bu durumu değerlendirmesi, somut olayın koşullarını dikkate alarak açıkça ortaya koyması gerekir. Aksi hâlde devlet, bütün hürriyetleri güvenlik endişesiyle kolayca sınırlandırabilir. Devletin görevi hak ve hürriyetlerin serbestçe kullanılabilmesini sağlamak ve gerekli güvenlik tedbirlerini almaktır. Alınacak ilk tedbir ise hürriyetlere müdahale etmek değildir. Arslan bu çerçevede soyut ve kategorik sınırlandırmaların demokratik toplumda gerekli görülemeyeceğini belirtmektedir. Bkz. Zühtü Arslan’ın Karşı Oy Gerekçesi, Halkın Kurtuluş Partisi Başvurusu (2), § 6-10.

¹²⁴ Somut durum bakımından ayrı ayrı değerlendirmeler yapılmalıdır. Bkz. Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 63.

toplanma hürriyetinin kullanılmasını kolaylaştıracak tedbirleri alması idi. Taksim örneğinde ise her yıl yapılan etkinlikler için tedbir alınamayacağının gerekçe gösterilmesi kuşkusuz ne demokratik toplumun ne de toplanma hürriyetinin özüyle bağdaşır. Ayrıca toplanma hürriyetinin doğası gereği, toplanmalar günlük hayatı az çok aksatabilir, kamu düzenini ve trafik düzenini belli ölçüde bozabilir. Bununla birlikte, kamu düzenini ve genel asayiş bozması, vatandaşların günlük yaşamını aşırı ve katlanılmaz derecede zorlaştırması hâlinin somut bir olay bakımından tespit edilmiş olması ve müdahalenin zorunlu olması hâlinde düzenleyiciler tarafından seçilen yer dışında, toplanmanın amacıyla uyumlu olarak mülki amir tarafından başka bir yer belirlenebilmelidir¹²⁵. Diğer bir ifadeyle bu yetkinin kullanılması çok sıkı şartlara bağlı olmalıdır. Aksi hâlde toplanmanın amacını etkisiz kılacak bir yerde yapılmasına ilişkin zorlamalar ya da kararlar hürriyeti ihlal eder¹²⁶.

Barişçıl bir şekilde bir araya gelen kişiler, sırf idarenin belirlediği yerde toplanmadı diye toplanma hürriyetinden mahrum bırakılamaz. İdarenin dolaylı sınırlandırmalardan, gizli engellemelere yol açacak uygulamalardan kaçınması gerekir¹²⁷. Şerafettin Can Atalay kararında Anayasa Mahkemesi, toplanma yerinin ve güzergâhının her yer olabileceğini belirterek idare tarafından hürriyetin kullanımı için alternatif olarak sunulan mekânlar dışında yapılacak toplanmaların yasaklanmadığını belirtmiştir. Mahkeme'ye göre,

¹²⁵ DİSK ve Diğerleri Başvurusu (2), § 76-78; DİSK ve Diğerleri Başvurusu, § 70-72. AYM'ye göre, genel olarak toplanma hürriyeti söz konusu olduğunda müdahalenin “zorunlu bir toplumsal ihtiyacı” karşılama amacını taşıyor olması ve bunun ancak “istisnai nitelikte” olması gerekir. Bkz. Ferhat Üstündağ Başvurusu, § 46.

¹²⁶ Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu, § 142; ayrıca bkz. Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 160.

¹²⁷ DİSK ve Diğerleri Başvurusu (2), § 69, 78; DİSK ve Diğerleri Başvurusu, § 72; Şerafettin Can Atalay Başvurusu, § 37-38; Zühtü Arslan'ın Karşı Oy Gerekçesi, Halkın Kurtuluş Partisi Başvurusu (2), § 8; Nurettin Aldemir ve Diğerleri / Türkiye, § 43. Örneğin, somut olayda Dünya Kadınlar Günü kapsamında Kadıköy İskele Meydanı'nda toplanmaya yapılan müdahalenin gerekçesi toplanmanın barişçıl olmaması değildir. Gerekçe, Kadıköy İskele Meydanı'nın Valilikçe ilan edilen toplanma yerleri arasında olmamasıdır. Bu gibi durumlarda ilk seçenek, toplananları dağıtmak, diğer bir ifadeyle tek tedbir olarak toplantıya karşı sabırsızlık göstererek toplantı düzenlemesini engellemek olmamalıdır. Bunun yerine idarenin, “toplantının günlük yaşama etkisini en aza indirecek koşullarda gerçekleştirilmesini sağlayacak tedbirleri alması” gerekir. Bkz. Figen Yüksekdağ Şenoğlu Başvurusu (5), § 55, 58-59; benzer yönde başka bir karar için bkz. İlhan Yiğit Başvurusu, § 78.

aksinin kabul edilmesi hâlinde toplanma hürriyeti örtülü olarak sınırlandırılmış olur¹²⁸. Toplanma, yalnızca bir yerde yapıldığı için sınırlandırılmazken yapıldığı yer dışında başka sebeplerle sınırlandırılabilir. Bu sebeplerin her bir olay bakımından değerlendirilmesi gerektiği gibi idarenin/devletin sebepleri ortaya koyması gerekir¹²⁹.

Anayasa Mahkemesi toplanma hürriyetinin sınırlandırılabilmesi ve toplanmalara müdahale edilebilmesi için bazı hususların değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. İlk olarak, toplanmaların kamu düzenini bozacak nitelikte “*somut bir tehlike veya açık ve yakın bir tehdit*” oluşturup oluşturmadığı araştırılmalıdır¹³⁰. Bu, idarenin görevidir. Müdahale edilebilmesi için idarenin araştırması sonucunda, kamu düzenini bozacak “mevcut bir tehlike” ya da “kuşkuyla yer bırakmayacak” ve “makul bir gelecekte” kamu düzenini bozacak bir tehdit olmalıdır. İkinci olarak, toplanma hürriyetinin sınırlandırılmasının zorunlu olduğu sonucuna varılması hâlinde ise bu sınırlandırma ancak kamu düzeninin korunması ya da bozulan kamu düzeninin sağlanması için gerektiği oranda (ölçüde) yapılmalıdır. Somut olayın koşulları dikkate alındığında gerekenden daha fazla, yani ağır tedbirler ile gerekli olmayan tedbirler alınmamalıdır. Ayrıca Mahkeme, toplanma hürriyeti bakımından devletin pozitif yükümlülüklerini de hatırlatmaktadır¹³¹. Buna göre toplanma hürriyetine müdahale ancak zorunlu ise yapılmalıdır, mümkün olan en geniş ölçüde toplanmanın gerçekleşmesi idare tarafından temin edilmelidir. Üçüncü olarak, müdahale edilebilmesi için gereken şartların var olduğunu ileri süren idarenin “somut tehlikelerin veya açık ve

¹²⁸ Şerafettin Can Atalay Başvurusu, § 37-38.

¹²⁹ Karan, Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü, 63. Özenç’e göre Anayasa Mahkemesi’nin norm denetimi kararları ile bireysel başvuru kararları arasında yaklaşım farklılığı göze çarpmaktadır. Bireysel başvuru kararlarında Mahkeme, daha hürriyetçi bir yaklaşımı ve AİHM içtihatlarını benimsiyor olsa da norm denetimi kararlarında aynı hassasiyeti göstermemektedir. Bkz. Özenç, “Anayasa Mahkemesinin Taksim Yasağına Dair Kararları,” 708-710.

¹³⁰ DİSK ve Diğerleri Başvurusu (2), § 78; DİSK ve Diğerleri Başvurusu, § 72. Örneğin kamu düzenine karşı gerçek bir tehdit varsa, bu tehditleri ortadan kaldıracak tedbirlerin alınması mümkündür. Bkz. Beyza Zeyno Bayramoğlu Başvurusu, § 71. Başka bir kararda Mahkeme, somut terör tehlikesi çerçevesinde Taksim Meydanı’nın kapatılmasını zorunlu sosyal bir ihtiyaç olarak kabul etmiş ve alternatif yerlerin belirlenmesini toplanma hürriyetinin kullanılabilmesi için yeterli bulmuştur. Bkz. Halkın Kurtuluş Partisi Başvurusu (2), § 46.

¹³¹ DİSK ve Diğerleri Başvurusu (2), § 78; DİSK ve Diğerleri Başvurusu, § 72.

yakın tehditlerin” hiçbir tedbirle engellenmeyeceğini somut delillerle, ikna edici bir şekilde ve yargısal denetime açık olacak şekilde göstermesi zorunludur¹³². Diğer bir ifadeyle, idare neden son çare olarak toplanma hürriyetine müdahale edilmesi gerektiğini, kamu düzeninin korunması için başka bir yolun bulunmadığını açıkça ortaya koymalıdır. Dördüncü olarak, toplanma hürriyetine yapılacak müdahalenin son çare olduğunun gösterilmesi yeterli değildir. Ayrıca toplanma hürriyetini kullanan kişilerin, hürriyetini kullanırken ödev ve sorumluluklarını yerine getirmediklerinin yine yetkili mercilerce, örneğin “*polis raporlarında, iddianamelerde veya derece mahkemelerinin gerekçelerinde*” ortaya konulması gerekir¹³³. Nitekim, barışçıl şekilde bir araya gelen ve üzerine düşen sorumluluğu yerine getiren bireylerin hürriyetlerinin korunması devletin görevidir. Son olarak, müdahalenin haklı olabilmesi için “toplanma hürriyeti” ile “kamu düzeni, güvenliği ve başkalarının hak ve hürriyetleri arasında” adil bir denge kurulması gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi bu şartın gereği olarak idarenin ve derece mahkemelerinin dengenin adil bir şekilde kurulduğunu “ilgili ve yeterli bir gerekçeyle” göstermesini beklemektedir¹³⁴.

İdarenin bu şartları taşımayan müdahaleleri, Meydan’ın kapatılması, bariyerlerin kurulması ve çok sayıda polisin görevlendirilmesi¹³⁵,

¹³² DİSK ve Diğerleri Başvurusu (2), § 78; DİSK ve Diğerleri Başvurusu, § 72.

¹³³ DİSK ve Diğerleri Başvurusu (2), § 78; DİSK ve Diğerleri Başvurusu, § 72; Figen Yüksekdağ Şenoğlu Başvurusu (5), § 56; Eğitim Sen ve Diğerleri Başvurusu, § 92; Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 63-64.

¹³⁴ DİSK ve Diğerleri Başvurusu (2), § 78; DİSK ve Diğerleri Başvurusu, § 72. Somut olayın koşullarının değerlendirilmesine ilişkin örnek verilebilir. 250 kişilik grubun AŞTİ’nin karşısında bulunan pazar yerinde bir araya gelerek toplu iş sözleşmesi görüşmelerinin yapılacağı ÇSGB binasına kadar görüşmelere katılacak Konfederasyon heyetiyle beraber yürümek ve ÇSGB binasının önünde basın açıklaması yapmak istediği olayda Mahkeme, seçilen güzergâhın Ankara’nın işlek caddelerinden birinde olmadığını tespit etmiştir. Yolun trafiğe tamamen kapatıldığını gösteren bir görüntü de bulunamamıştır. Ayrıca olayda, “*kamu düzeni ile başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması çerçevesinde katlanılması zor veya imkânsız bir zarar ya da zarar tehlikesi*” ile karşılaşıp karşılaşılmadığı, toplanmanın hoşgörü sınırlarını aşp aşmadığı değerlendirilmemiştir. Barışçıl olma niteliğini kaybetmeyen toplanma açısından mekân ve güzergâhın önemi de değerlendirilmemiştir. Sonuç olarak idare gerekli değerlendirmeleri yapmadığından ve müdahale taşıması gereken nitelikleri taşımadığından, bu olayda müdahale demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun değildir. Bkz. İlhan Yiğit Başvurusu, § 79-82.

¹³⁵ DİSK ve Diğerleri Başvurusu (2), § 65; DİSK ve Diğerleri Başvurusu § 59-60.

kanaatimizce kamu düzenini korumak yerine kamu düzenini ve genel asayişini bozmakta, vatandaşların günlük yaşamını aşırı ve katlanılmaz derecede zorlaştırmaktadır. Öyle ki, Meydan'a girmek isteyen eylemciler ile polis arasında çıkan arbede, sokaklarda kovalamacaların yaşanması ve kişilerin gözaltına alınması¹³⁶; biber gazı ve TOMA'larla sert müdahalelerin yapılması¹³⁷, vatandaşları ve güvenlik güçlerini karşı karşıya getirdiği için kamu düzenini daha fazla bozduğu gibi çevredeki vatandaşların ve esnafın da polisin sert müdahalesinden dolayı günlük yaşamı aşırı ve katlanılmaz derecede zorlaşabilmektedir. TGYK, mekânın ve güzergâhın belirlenmesi konusunda kamu otoritelerine geniş takdir yetkisi verse de bu yetkinin anayasal sınırlar çerçevesinde ve en azından Anayasa Mahkemesi'nin belirlediği kıstaslara uygun olarak kullanılması gerekir. Diğer taraftan hürriyetin alanını daraltan yetkinin toplanma hürriyetinin etkin kullanılmasını sağlamak adına idarenin gerekli tedbirleri alması için verildiği ileri sürülmektedir. Ancak yetki, toplanma hürriyetine dolaylı sınırlar getirmek için kullanılmamalıdır¹³⁸. İktidar-muhalefet, azınlık-çoğunluk çatışması gibi

¹³⁶ Bkz. <https://www.bbc.com/turkce/articles/c0l05dlrw82o>, ET. 23.06.2025.

¹³⁷ Bkz. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/05/140501_1_mayis_toplama, ET. 23.06.2025. Örneğin, TBMM'de görüşülen bir kanun teklifinin kabul edilmemesi için Ankara'da gerçekleştirilmek istenen barışçıl gösteri yalnızca seçilen yer Ankara Valiliği'nin belirlediği yerler arasında olmadığından toplanmaya müdahale edilmiştir. Olayda "Kızılay'da Atatürk Bulvarı'nı kapatan eylemciler Başbakanlığa doğru yürüyüşe başlamışlar ve kolluk ise müdahale etmiştir. Kalabalığın dağıtılması amacıyla, "cop, sopa ve biber gazı" kullanılmıştır. Bunun üzerine toplananlardan bazıları karşılık vermiş, "kaldırım taşları ve sopalarla" kolluğa saldırmış; kargaşa ortaya çıkmıştır. AİHM'e göre, barışçıl olarak başlayan gösteriye kolluğun hızlı bir şekilde ve önemli ölçüde güç kullanması, tansiyonun artmasına ve çatışmanın doğmasına yol açmıştır. Bkz. Nurettin Aldemir ve Diğerleri / Türkiye, § 6-7, 9, 44-45. Oya Ataman kararından sonra AİHM, hukuka aykırı olan fakat barışçıl niteliğini koruyan toplanmaların *zorla ve derhal*, yani hızlı bir şekilde dağıtılmasını orantısız müdahale olarak görmektedir. Bkz. Harris, O'Boyle, Bates ve Buckley, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, 667.

¹³⁸ Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 157. İdarenin ilk adımı toplananları dağıtmak ve toplanılmasını engellemek olmamalıdır. Bkz. Figen Yüksekdağ Şenoğlu Başvurusu (5), § 55, 58-59. İdare, günlük hayatın işleyişinde bazı aksaklıklar olmasına rağmen toplanma hürriyetinin zarar görmesini engellemek için barışçıl toplanmalara sabır ve hoşgörü göstermelidir. Bkz. DİSK ve Diğerleri Başvurusu (2), § 76; DİSK ve Diğerleri Başvurusu § 70; İlhan Yiğit Başvurusu, § 78.

çatışmalar sebebiyle hürriyetler araçsallaştırılmamalı, polis bir iktidarın ya da rejimin sigortası, yani güvencesi hâline gelmemelidir.

Nihayet, Kanun iptal edilen hükümler ve değişiklikler dikkate alındığında dahi mülki amire muğlak ve geniş yetkiler vermektedir¹³⁹. Bu nedenle Kanun demokratik toplumun gereklerine uygun bir şekilde değiştirilmeli, mülki amire sınırlı ve yalnızca zorlayıcı nedenlerin olması hâlinde kullanılacak yetkiler verilmeli, yetkiler muğlak ve aşırı geniş kurallarla verilmemelidir.

c. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşünün Mekânsal Sınırları

TGYK'nin 22. maddesinin 1. fıkrasına göre, “parklar, mabetler, kamu hizmeti görülen bina ve tesisler ile bunların eklentileri” ve “Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne bir kilometre uzaklıktaki alan” toplanılması yasak yerlerdir. Kanun’da sayılan bu yerlerde toplanılamaz. Ayrıca 2. fıkraya göre, genel meydanlarda toplanılması hâlinde, valilik ve kaymakamlıklarca “Genel meydanlardaki toplantılarda, halkın ve ulaşım araçlarının gelip geçmesini” sağlamak için yapılacak düzenlemelere uyulması gerekir¹⁴⁰.

İlk olarak, önceden yasaklanmış bir yer ya da kategorik bir yasak olmamasına rağmen 2. fıkra ifade edildiği üzere genel meydanlarda toplanılması hâlinde, valilik ve kaymakamlıklarca “halkın ve ulaşım araçlarının gelip geçmesini” sağlamak için yapılacak düzenlemelere uyulmalıdır. Burada önceden bir mekân ya da güzergâh yasağı olmamakla birlikte somut olay ve yer dikkate alınarak “*halkın ve ulaşım araçlarının*” geçmesini sağlayacak düzenlemeler öngörülmektedir. Bu hüküm, mekânı ve güzergâhı belirleme serbestisini kategorik olarak sınırlandıran ve ihlal eden bir mutlak yasak ve doğrudan ihlal oluşturmaya da mekânı ve güzergâhı seçme serbestisine müdahale oluşturan bir yasak öngörmektedir. “TGYK’nin 6. maddesinin 2. fıkrasına göre il ve ilçelerde toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve

¹³⁹ Benzer yönde bkz. Türkeli, *Toplanma Hakkı*, 80.

¹⁴⁰ Ayrıca bkz. Türkeli, *Toplanma Hakkı*, 78-79; Şirin, “Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkına İlişkin Sorunlar,” 296; Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 64. 171 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hürriyeti Hakkında Kanun (Mülga) da benzer yasaklar içermektedir. 171 sayılı Kanun’un 12. maddesine göre, “Genel yollar ile parklarda, mabetlerde kamu hizmeti görülen bina ve tesislerde ve bunların eklentilerinde ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin bir kilometre mesafesi dâhilinde toplantı yapılamaz.”

güzergâhının mahallin en büyük mülki amiri tarafından belirlenebilir olması” ile “TGYK’nin 22. maddesinin 2. fıkrasına göre, genel meydanlarda toplanılması hâlinde, valilik ve kaymakamlıklarca “halkın ve ulaşım araçlarının gelip geçmesini sağlamak için yapılacak düzenlemelere uyulması gereği” birbirinden farklıdır. İlkinde idare, mekânı ve güzergâhı belirlemekte, birden fazla yer belirlenmişse düzenleyicilere yalnızca belirlenen yerlerden birini seçme imkânı verilmektedir. İkincisinde ise koşullara duyarlı olduğunu söyleyebileceğimiz, mekânı tamamen yasaklamayan bir düzen kuralı getirilmektedir.

İkinci olarak, toplanma kategorik (mutlak) yasak olan yerde gerçekleşmişse doğrudan kanuna aykırı hâle gelir. 1. fıkra ifade edildiği üzere “parklar, mabetler, kamu hizmeti görülen bina ve tesisler ile bunların eklentileri” ve “Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne bir kilometre uzaklıktaki alan”lar mutlak yasağın kapsamını oluşturur.

Hatırlanacağı üzere düzenleyiciler toplanma mekânını ve güzergâhını belirleme serbestisine sahiptir. Kanun’da belirlenen mutlak mekânsal sınırlar, diğer bir ifadeyle yer yasakları, toplanma hürriyetine içkin olan mekânı ve güzergâhı belirleme serbestisine kategorik sınır getirmektedir. Mekânsal sınırlar, bazı yerlerin mekânın ve güzergâhın belirlenmesine konu olmaması anlamına gelmektedir. Somut olayın koşullarından tamamen bağımsız olan ve belirlenmesinde toplananların amacının önem ifade etmediği mekânsal sınırlar, genellikle ilk bakışta güvenliğin sağlanması ve kamu hizmetinin aksamasının önlenmesiyle ilgili olarak konulmaktadır¹⁴¹. Fakat, somut olayın koşullarından bağımsız olarak getirilen kategorik yasaklar, barışçıl niteliğini kaybetmemiş, kamu düzenini bozmayan ve demokratik toplumda sınırlandırılması zorunlu olmayan toplanmaları, yalnızca mekânsal yasaklara aykırı olduğu için kanuna aykırı hâle getirmektedir¹⁴². Ayrıca kategorik yasaklar, diğer mutlak yasaklarla birlikte değerlendirildiğinde, kamu alanlarında toplanmayı ve toplanma yerinin serbestçe belirlenmesini istisnaya dönüştürmektedir¹⁴³. Kanaatimizce bu sınırlar, hürriyeti ihlal eder ve

¹⁴¹ Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 167-168.

¹⁴² Kategorik yasaklar yerine olayın şartlarına duyarlı kıstasların belirlenmesi gerektiğine dair ayrıca bkz. Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 168-170.

¹⁴³ Özenç, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü,” 114.

Anayasa'ya aykırıdır¹⁴⁴. Örneğin, çıkarılacak bir kanuna karşı TBMM yakınlarında toplanılması; parktaki ağaçların kesilmek istenmesi veya park yerine bir bina yapılmak istenmesine karşılık parkta toplanılması gibi hâllerde toplanma ile mekân arasında kuvvetli ve doğal bir ilişki vardır. Dolayısıyla somut olayda kamu düzeninin bozulup bozulmadığı değerlendirilmeden yapılan müdahaleleri haklılaştırmak oldukça zordur¹⁴⁵.

Anayasa Mahkemesi de aynı kanaattedir. Nitekim 22. maddeye ilişkin iki farklı iptal kararı bunu göstermektedir. İlk olarak, Mahkeme 28.7.2017 tarihli kararında “*genel yollar*”; 10.9.2020 tarihli kararında ise “...ve şehirlerarası karayollarında gösteri yürüyüşleri düzenlenemez.” ibarelerini Anayasa'ya aykırı bulmuş ve iptal etmiştir¹⁴⁶. Mahkeme, yer yönünden toplanma hürriyetine getirilen sınırlara ilişkin temel yaklaşımını 28.7.2017 tarihli kararında (E. 2014/101, K. 2017/142) ortaya koymuştur¹⁴⁷.

Mahkeme'ye göre, genel yollarda ve şehirlerarası karayollarında toplanılması halkın ulaşımını engelleyebilir ve trafik düzenini aksatabilir. Bununla birlikte, genel yollarda toplanılmasının yasaklanması toplanma hürriyetine müdahale oluşturur. Toplanma hürriyetine yapılan müdahalenin meşru bir sebebe dayanıyor olması, müdahaleyi tek başına haklı kılmaz. Müdahalenin ayrıca Anayasa'nın 13. maddesine göre “*demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun ve ölçülü olması*” gerekir¹⁴⁸.

Toplanma hürriyetinin doğası gereği başkalarının günlük hayatını az ya da çok etkilemesi, aksatması mümkündür. Bu durum toplanma hürriyetine müdahaleyi tek başına haklı hâle getiremez. Benzer şekilde toplanmaların ulaşımı aksatması, trafik düzenini bozması, kişilerin seyahat etmesi üzerinde

¹⁴⁴ Aynı yönde bkz. Şirin, “Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkına İlişkin Sorunlar,” 297; Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 64.

¹⁴⁵ Örnekler ve benzer yönde değerlendirmeler için bkz. Şirin, “Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkına İlişkin Sorunlar,” 297; Özenç, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü,” 116-117.

¹⁴⁶ Anayasa Mahkemesi, E. 2014/101, K. 2017/142, § 118-124; Anayasa Mahkemesi, E. 2020/12, K. 2020/46, § 4-18; Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 178.

¹⁴⁷ Anayasa Mahkemesi, E. 2020/12, K. 2020/46, § 8; Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 178.

¹⁴⁸ Anayasa Mahkemesi, E. 2014/101, K. 2017/142, § 119-120; Anayasa Mahkemesi, E. 2020/12, K. 2020/46, § 9-14; ayrıca bkz. Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 64-65.

olumsuz etkisinin olması toplanma hürriyetine müdahaleyi ve bazı mekânlarda toplanılmasını yasaklamayı gerekli ve haklı kılamaz¹⁴⁹. Her olayın koşulları dikkate alınarak, demokratik toplumda müdahalenin kaçınılmaz olması, yani gündelik yaşamın “aşırı ve katlanılamaz” düzeyde zorlaşması hâlinde müdahale edilebilir. Bu nedenle kategorik sınırlar oluşturan ibareler Anayasa’ya aykırı bulunmuştur¹⁵⁰. Diğer bir ifadeyle trafik akışının bozulması riski ve bunun doğuracağı sonuçlar, toplanmanın kategorik olarak yasaklanmasını gerektirmez¹⁵¹. Bunun gibi kategorik sınırlar, Anayasa’ya aykırıdır. Mahkeme’nin bu kararları dikkate alındığında ve mekânsal sınırlara temel yaklaşımını ortaya koyduğu düşünüldüğünde TGYK’nin 22. maddesinde sayılan yasak yerlerin tümünün; ayrıca mekânsal sınırlar gibi, zamansal ya da başka türlü kategorik yasakların Anayasa’ya aykırı olduğu sonucuna ulaşılmalıdır. Türkeli’nin de belirttiği gibi itiraz yoluyla bu yasakların Anayasa Mahkemesi’nin önüne gitmesi hâlinde iptal edileceğini söylemek mümkündür¹⁵².

Kategorik mekânsal sınırlar, yasaklanan mekânla ilişkili olarak başkalarının haklarını ve kamu yararını mutlak üstün görmekte; bu yerleri mutlak olarak yasaklamaktadır. Fakat, böyle bir yasak toplanma hürriyeti üzerinde katlanılamaz bir yük getirmektedir. İlk olarak, yasak mekanların niteliğine bakılması gerekir. Parklar ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne bir kilometre uzaklıktaki alan, kamu alanlarıdır. Bu tür yerlerden herkes serbestçe geçebilmeli, bu yerlerde bir araya gelebilmelidir. Bir araya gelmenin amacı toplanma hürriyetini kullanmak olduğunda, bir araya gelmeyi hukuka aykırı hâle getirecek bir sebep olamaz. Ancak barışçıl olmayan, kamu düzenini bozan ve demokratik toplumda müdahale edilmesini kaçınılmaz kılan toplanmalar söz konusu ise somut koşullar altında müdahalenin haklılığı düşünülebilir.

¹⁴⁹ Anayasa Mahkemesi, E. 2014/101, K. 2017/142, § 121; Anayasa Mahkemesi, E. 2020/12, K. 2020/46, § 9, 14; Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 65; Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 178-179.

¹⁵⁰ Anayasa Mahkemesi, E. 2014/101, K. 2017/142, § 122-123; Anayasa Mahkemesi, E. 2020/12, K. 2020/46, § 9, 15-18; Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 65-67; Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 179.

¹⁵¹ Anayasa Mahkemesi, E. 2020/12, K. 2020/46, § 14.

¹⁵² Türkeli, *Toplanma Hakkı*, 80-81; kategorik yasakların Anayasa’ya aykırı olduğu yönünde ayrıca bkz. Özenç, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü,” 126.

Kural olarak parklar ve TBMM ile onun çevresinde toplanılması yasaklanmamalıdır. Parklar sadece dinlenme, oturma alanları olarak görülmemeli, bireysel ya da toplu olarak düşüncelerin açıklanabileceği yerler olarak da kabul edilmelidir. TBMM ve çevresi toplanma için oldukça müsait yerlerdir. Nitekim, TBMM, halkın temsilcilerinin halk adına kararlar alıp kanun koyduğu yerdir. Bu bakımdan TBMM ve onun çevresi, kişilerin temsilcilerini etkileyebilmesi, kabul edilen kanunlara veya bir konuda kanun konulmasına dair taleplerin iletilmesi bakımından eşsiz niteliktedir¹⁵³. Bu yerlerin kategorik olarak yasaklanması ise demokratik toplumda kabul edilemez. Örneğin Aydınlik Gazetesi ve İşçi Partisi'nin bazı yöneticilerinin gözaltına alınmasını protesto etmek amacıyla basın açıklaması yapmak için ABD Büyükelçiliği'nin önünde toplanılmasının konu olduğu olayda, bildirimde bulunmadan ve "TBMM'ye bir kilometre uzaklıktaki alan içinde" toplanıldığı için başvuru hakkında beş ay hapis cezasına hükmedilmiştir¹⁵⁴.

¹⁵³ Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu Tasarısı ve Adalet, Anayasa ve Millî Savunma, İçişleri ve Dışişleri komisyonlarının raporları hakkında Danışma Meclisi'nde yapılan görüşmelerde kanun tasarısında yer alan mekânsal sınırlar hakkında tartışmalar yapılmıştır. Mekânsal sınırlara karşı çıkan Kamer Genç, Meclis'in milletin sesini duyması gerektiğini ve duyulan sesin Meclis kürsüsünde dile getirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Kendi milletin sesini duymak istemeyen Meclis'in milliliğinden ise söz edilemez. Genç'in görüşleri dikkate alındığında da Meclis'in çevresinin eşsiz nitelikte olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık, görüşmelerde aksi görüşe rastlamak da mümkündür. Genç'in görüşüne karşı çıkan ve herkesin her istediği yerde toplanabilmesi hâlinde kamu düzeninin bozulacağını savunan Millî Savunma, İçişleri ve Dışişleri Komisyonu Sözcüsü İsmail Hakkı Demirel, bir kilometrenin TBMM'ye uzak olmadığını ve bu mesafede toplananların da kamuoyuna seslerini duyurabileceğini belirtmektedir. Tartışmalar için bkz. Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C. 20, 18.08.1983, 624-637, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/DM_/d02/c020/dm_02020148.pdf, ET. 21.04.2026.

¹⁵⁴ Osman Erbil Başvurusu, § 61-62; Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 179. Benzer bir olayda, sağlık bütçesiyle ilgili basın açıklaması yapmak ve aynı gün sabah saatlerinde aynı amaçla TBMM Dikmen kapısı önünde basın açıklaması yapan gruba müdahale edilmesini protesto etmek amacıyla bir grup, Kızılay Kumrular Caddesi'nde toplanmış ve TBMM'ye yürümek istemiştir. Fakat kolluk hem bildirimde bulunulmadığı için hem de TBMM'ye 1 kilometre uzaklıktaki alan içinde basın açıklaması yapmak üzere yürüyüşe geçildiği ve trafik aksatıldığı için gruba izin vermemiştir. Bkz. Kamuran Karaca Başvurusu, B. No: 2015/8762, 6/2/2019, § 41, 44.

Olayda, bildirim yapılmadan TBMM'ye bir kilometre uzaklıktaki alan içinde bulunan ABD Büyükelçiliği'nin önünde toplanılmıştır. Konuya toplanılan yerin yasak yerlerden biri olması yönünden yaklaşacak olursak, ilk olarak yasağın TBMM'nin güven içerisinde görevini yerine getirmesini sağlamayı amaçlandığını söylemek mümkündür¹⁵⁵. Fakat böyle bir meşru amacın varlığı tek başına toplanma hürriyetine yapılan müdahalenin haklı olması için yeterli değildir. Diğer bir ifadeyle meşru amacın olması, kategorik sınırları haklı hâle getirmez. Dolayısıyla toplanma Kanun'a aykırı ve yasak yerlerden birinde gerçekleşmiş olsa dahi, TBMM'nin güvenliğini sağlama amacının her olayın koşullarında ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekir. Mahkeme'ye göre, bu amaçla yapılacak bir müdahalenin gerekçesi olayın somut koşulları bakımından "ilgili ve yeterli" olmalıdır¹⁵⁶. Bu çerçevede ilk olarak, toplanmanın barışçıl olup olmadığı olayın koşulları altında tespit edilmelidir. İkinci olarak, müdahalenin kamu düzeninin sağlanması için gerekli olduğu; müdahalenin kamu düzeni bozulduğu için ya da kamu düzeninin bozulma tehlikesi ortaya çıktığı için yapıldığının yetkili organların kararlarında gösterilip gösterilmediği tespit edilmelidir¹⁵⁷. Aksi takdirde

¹⁵⁵ Osman Erbil Başvurusu, § 66; Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 64; Yiğit, *Barışçıl Toplanma Özgürlüğü*, 30. Mahkeme'ye göre, TBMM'nin görevini güvenli bir çevrede yerine getirebilmesi için kanuni ve fiili tedbirlerin alınması makul olsa da alınan tedbirin her somut olayda zorunlu toplumsal bir ihtiyacı karşılayıp karşılamadığının değerlendirilmesi gerekir. Bkz. Kamuran Karaca Başvurusu, § 44.

¹⁵⁶ Osman Erbil Başvurusu, § 64-66; Kamuran Karaca Başvurusu, § 44; Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 64-65; Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 180; Yiğit, *Barışçıl Toplanma Özgürlüğü*, 30. Mahkeme'ye göre somut olayda: "...eylemin yapıldığı yer, TBMM'nin güvenliğine ve çalışma düzenine yönelik bir tehdit oluşturmadığı gibi günlük olağan çalışmasına müdahale edecek etki ve mesafede de bulunmamaktadır. Bu durumda polisin, gerekli güvenlik önlemlerini alarak makul ve itidalli davranışıyla bu gösteriyi sonlandırması yerine basın açıklaması yapmalarına müsaade etmeden yaklaşık 15 dakika gibi çok kısa bir süre içinde başvuru ve diğer katılımcıları gözaltına almasının demokratik bir toplumda gerekli ve ölçülü olduğu söylenemez." Bkz. Osman Erbil Başvurusu, § 67. Başka bir kararında da Mahkeme, *şekli bir bakış açısıyla* mesafe sınırı gözetilerek bir toplanmanın kanuna aykırı olduğunun tespit edilmesinin müdahaleyi tek başına meşru hâle getirmeyeceğini belirtmektedir. Her ne kadar bildirimde bulunmadan ve TBMM önünde basın açıklaması yapmak üzere yürüyüşe geçen grubun eylemleri kanuna aykırı olsa da *her somut olayın koşulları* dikkate alındığında müdahale gerekçesinin ilgili ve yeterli olması gerekir. Bkz. Kamuran Karaca Başvurusu, § 43-44.

¹⁵⁷ Kamuran Karaca Başvurusu, § 45. Nitekim somut olayda Mahkeme, bildirimde bulunulmadan yasak bir mekânda toplanmak üzere yürüyüşe geçilmesine yapılan

toplanma, toplanma amacı ve muhatapları ile yer arasındaki bağ tamamen ortadan kaldırılmış olur. Mahkeme'ye göre de toplanmanın yapılacağı yeri kullanacak üçüncü kişilerin hak ve hürriyetlerine mutlak bir üstünlük tanınması durumunda, sadece şehir merkezlerinden uzak yerlerin toplanma yeri olarak belirlenmesi gerekir¹⁵⁸. Ayrıca mekân veya güzergâh ile toplanma arasında sıkı bir ilişkinin olması veya TBMM'ye bir kilometre uzaklıktaki alan içinde bulunan yerin eşsiz bir öneme sahip olması hâlinde, toplanma hürriyetine yer bakımından ve somut olayın koşulları dikkate alınmadan müdahale edilmemelidir. Böyle bir müdahale, hakkın özüne dokunur. Kişilerin yalnızca o yerde toplanmak istemeleri sebebiyle engelle karşılaşmaları, toplanma hürriyetini anlamsızlaştırır. Bu durumda müdahalenin meşru amaca dayanması, ölçülü olması ya da demokratik toplumda gerekli olmasına yönelik bir inceleme yapmaya gerek kalmaz.

İkinci olarak, “Mabetler, kamu hizmeti görülen bina ve tesisler ile bunların eklentileri” ise niteliği itibarıyla parklardan ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bir kilometre uzaklıktaki alandan farklıdır. Kural olarak mabetler kişilerin huzur içerisinde ibadet etmesi için yapılmış yerlerken kamu hizmeti görülen bina ve tesisler ile bunların eklentileri hükümetin kontrolünde olan ve kamu hizmetlerine özgülenmiş, kamu alanı olmayan mekânlardır. Bu nedenle, idarenin bu yerlerdeki takdir yetkisinin belli bir genişliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür¹⁵⁹. Fakat, idarenin takdir yetkisinin geniş olması, keyfilik anlamına gelmediği gibi bu yerler bakımından kategorik sınırların kabul edilebilir olduğu anlamına da gelmez. Yalnızca müdahalenin zorunluluğunun takdir edilmesinde, özellikle belli bir amaca ve kamu hizmetine özgülenmiş yerlerden beklenen yararın elde edilebilmesinin sağlanmasında idarenin daha fazla bilgiye sahip olduğunu; belirlenen amaç ve kamu hizmetinde aksama olmamasının bu yerler bakımından öncelikli olduğunu kabul etmek gerekir. Örneğin, bir devlet hastanesinin göğüs

müdahalenin ihlal oluşturmadığını tespit ederken de kategorik yaklaşımdan/yasaklardan hareketle karar vermiştir. Mahkeme, müdahalenin demokratik toplumda zorunlu toplumsal bir ihtiyacı karşıladığı ve orantılı olduğu kanaatine vardığından bu yönde karar vermiştir. Bkz. Kamuran Karaca Başvurusu, § 49-51; Yiğit, *Barışçıl Toplanma Özgürlüğü*, 30.

¹⁵⁸ Anayasa Mahkemesi, E. 2014/101, K. 2017/142, § 122; Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 66-67.

¹⁵⁹ Gülfidan Yıldırım Başvurusu, B. No: 2014/12290, 19/7/2017, § 41; Şen, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*, 171-172.

hastalıkları servisinde bulunan refakatçi odasında toplanılarak “Türk ve Dünya Edebiyatında Öncü Kadınlar” başlıklı ve 20 dakika süren bir sunumun yapıldığı olayda, Mahkeme toplanılan yerin hassasiyetine dikkat çekmiştir. Mahkeme’ye göre, idarenin “hastane huzurunun kesintisiz temin edilmesi” ve “yatan hastaların bakım ve gözetimine ilişkin yapılması gerekenlerin” aksatılmamasını, diğer bir ifadeyle belli bir amaca ve kamu hizmetine tahsis edilen yerin özgülediği amaca en uygun şekilde kullanılmasını sağlayacak “*lüzumlu gördüğü tedbirleri*” alabilmek için takdir yetkisi vardır¹⁶⁰. Sonuç olarak somut olayın koşulları dikkate alınmalı, toplanmanın mekânın özgülenmiş amacına ve hizmetlere etkisi ile mekânla toplanmanın amacı arasında bağ belirlenmelidir. Bu gibi yerlerin kategorik olarak yasaklanması toplanma hürriyetini ihlal ediyorken somut olayın şartları altında zorlayıcı sebeplerle müdahale ediliyor olması hürriyeti ihlal etmeyebilir. Kamu alanı olmayan, yani hükümet kontrolündeki bu gibi yerler ile kamu alanı olan yerler bakımından temel fark kategorik yasakların belirlenebilmesinde değil, idarenin takdir yetkisinin genişliğinde yatmaktadır.

Sonuç olarak, mabetler, kamu hizmeti görülen binalar ve tesisler ile bunların eklentileri bazı tepkilerin verilmesi için eşsiz veya özel bir anlama sahip yerler olabilir. Bu yerlerde toplanmanın kategorik olarak yasaklanması ise hakkın özüne dokunmaktadır¹⁶¹. Örneğin, bahçelerde ve yemekhanelerde toplanmanın yasaklanabilmesi için somut koşullara bakmak gerekir. Yemekhanede çıkan yemeklerin sağlıksız olması veya yüksek fiyatla satışa

¹⁶⁰ Gülfidan Yıldırım Başvurusu, § 39-41; ayrıca bkz. Karan, *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü*, 65. Mahkeme’ye göre, “... hastane huzurunun kesintisiz temin edilmesi ve bilhassa yatan hastaların bakım ve gözetimi faaliyetlerinin aksamadan sürdürülmesi için hastane idaresinin lüzumlu gördüğü tedbirleri almak noktasında bir **takdir aralığına sahip olduğu açıktır**. Nitekim mesai saatleri içinde ve hastane binasında gerçekleştirilecek böyle bir toplantı için yetkililerden izin almanın kanuni bir zorunluluk olduğu anlaşılmaktadır. ...devlet hastanesinin yatan hastaların bulunduğu bir servisindeki **hasta yakınlarının kullanımına tahsis edilmiş** odasında düzenlenen toplantı halka açık yerlerde yapılan ve günlük hayatın akışında tahammül edilebilecek bir karışıklığa sebep olan toplantı ve gösteriler gibi değerlendirilemez.” Bkz. Gülfidan Yıldırım Başvurusu, § 41, 45.

¹⁶¹ Ülgen de eklentilere ilişkin yaptığı değerlendirmede, özellikle bu tür mekânlarla ilgili tepkilerin verilecek olması hâlinde söz konusu mekânların önem taşıdığını belirtmektedir. Bkz. Ülgen, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü,” 97.

sunulmasına karşı gerçekleşen toplanmada bu mekânla amaç bağımsız düşünülebilir mi? Cevabı kuşkusuz ki düşünülemez olmalıdır

SONUÇ

Toplanma hürriyeti, demokratik toplumda olmazsa olmaz bir hürriyettir ve ifade hürriyetinin özel bir görünümüdür. Bireylerin topluca kendilerini ifade edebilmelerini; toplumsal konularda görüş ve taleplerini sunmalarını ve bu şekilde ülke siyasetine yön vermeye yönelik girişimlerini korur. Toplanma barışçıl olduğu müddetçe, toplanmanın amacı, yöntemi ve şekline ilişkin yasak konulamaz. Toplananların bu konudaki serbestliği sınırsızdır. Ayrıca toplanmanın toplumun belli kesiminde korku, endişe, öfke, nefret ya da saldırma hissi uyandırıyor olması, bir toplanmayı barışçıl olmaktan çıkarmaz.

Toplanma hürriyeti, insanların sakin bir şekilde bir araya gelmesini; idarenin tüm istek ve talimatlarına uygun olarak toplanmasını gerekli kılan bir hürriyet değildir. Söz konusu hürriyet, özü itibarıyla karşı gelmeyi, topluca hareket etmeyi ve düşünce açıklamayı korur. Hâliyle, barışçıl olan bir toplanma, yalnızca kanuna, idarenin talimatlarına aykırı olduğu için ve mevcut düzene karşı çıkıldığı için engellenemez. Bu, elbette toplanma hürriyetine müdahale edilemeyeceği anlamına gelmez. Pek çok hürriyet gibi toplanma hürriyeti de sınırlandırılabilir. Fakat sınırlandırma istisnadır; yalnızca demokratik toplumda acil bir sosyal ihtiyacı karşılamak için ve ölçülü bir şekilde yapılabilir. Acil sosyal ihtiyaç ve ölçülülük, her bir somut olayın koşullarında değerlendirilmeli, müdahaleyi gerçekleştiren ve denetleyen mercilerce de açıkça gösterilmelidir. İddialar, varsayımsal olmamalı, evhama dayanmamalı, olayın koşulları itibarıyla ortaya konulan gerekçeler yeterli ve ilgili olmalıdır.

Ne var ki Türk hukukunda somut olayın koşullarından bağımsız kategorik yasaklar öngörülmektedir. Kategorik yasaklara aykırı olan toplanmalar, barışçıl olsa dahi kanuna aykırı görülerek müdahalelere konu edilmektedir. Somut olayın koşullarından bağımsız olarak belirlenen bu yasaklar ise Anayasa'ya aykırıdır. Anayasa Mahkemesi gerek norm denetiminde gerek bireysel başvuru incelemelerinde bu yönde kararlar vermiştir.

Toplanma hürriyetine yapılan müdahaleler bakımından diğer önemli bir konu içkin bir hürriyet olarak mekânı ve güzergâhı seçme serbestisidir. Nitekim mekânı ve güzergâhı belirleme serbestisi toplananlara lütfedilen bir

ayrıcalık olmadığı gibi toplanma hürriyeti de toplananların idarenin belirlediği yerde toplanması anlamına gelmez. Buna bağlı olarak toplanma hürriyetinin anlam ifade edebilmesi için toplananların serbestçe toplanacakları yeri ve güzergâhı seçebilmesi, amaçlarıyla uyumlu bir şekilde toplanabilmesi gerekir. Toplananların söz konusu serbestisine yapılan kategorik müdahaleler her zaman Anayasa'ya aykırı olduğu gibi çoğu zaman hakkın özüne de dokunur. Toplanacaklar idare tarafından belirlenen yerlerde toplanmaya zorlanmış, diğer bir deyişle alternatif mekânlar sunulmuşsa da bazı somut koşullar altında müdahale hakkın özüne dokunur; hürriyeti anlamsız hâle getirir. Her yıl 1 Mayıs günü Taksim Meydanı'nda yaşananlar bunun en bilindik ve somut örneğini oluşturur.

Sonuç olarak, toplanma hürriyetine ve toplanma hürriyetine içkin bir hürriyet olan mekân ve güzergâhı belirleme serbestisine kategorik ve mutlak yasaklar getirilmemelidir. Ayrıca müdahaleler bakımından sıkı bir denetimin yapılması gerekir. Bu denetimde her bir olayın koşulları, seçilen mekânın özellikleri, mekân ile toplanmanın amacı arasındaki ilişki oldukça önemlidir. Kamu alanı olup toplumun kendini ifade etmesine her zaman açık tutulması gereken parklar, meydanlar, kaldırım ve sokak gibi yerler bakımından ise yapılacak denetimin çok daha sıkı olması gerekir. Toplanma hürriyetinin hayatın olağan akışını az ya da çok bozan ve kaosu ihtiva eden doğasını görmezden gelen müdahaleler ölçülü değildir ve Anayasa'ya aykırıdır. Bu nedenle mekân ve güzergâhı seçme serbestisi bakımından başta Anayasa Mahkemesi olmak üzere tüm devlet organlarının yeni bir hassasiyet geliştirmesi gerekir.

KAYNAKÇA

- Alpkaya, Gökçen. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde ve Uygulamasında Toplanma Özgürlüğüne Hak.” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 56, no. 3 (2001): 1-18. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001834.
- Anayurt, Ömer. *Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti*. Kazancı Matbaacılık, 1998.
- Doğru, Osman. “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Uygulamasında Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü.” *TBB Dergisi*, no. 64 (2006): 39-69.
- Ekinci, Bezar Eylem. “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı Bakımından Bildirim Usûlünün Kapsamı.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 68, no. 4 (2019): 753-794. <https://doi.org/10.33629/auhfd.721375>.
- Erdoğan, Mustafa. *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*. Hukuk Yayınları, 2019.
- Eroğul, Cem. *Devlet Yönetimine Katılma Hakkı*. İmge Kitabevi Yayınları, 1991.
- Harris, David, O’Boyle, Michael, Bates, Ed ve Buckley, Carla. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*. Çeviren Mehveş Bingöllü Kılıcı ve Ulaş Karan. On İki Levha Yayıncılık, 2022.
- Karan, Ulaş. *Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü-Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 3*. Avrupa Konseyi, 2018.
- Köküsarı, İsmail ve Gedik, Ömer. *Türk Anayasa Yargısı*. Yetkin Yayınları, 2024.
- Küçük, Tevfik Sönmez. “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkının Sınırlılığı Üzerine Bir Değerlendirme.” *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 19, no. 3 (2022): 263-302.
- Özbudun, Ergun. *Türk Anayasa Hukuku*. Yetkin Yayınları, 2025.
- Özenç, Berke. “Anayasa Mahkemesinin Taksim Yasağına Dair Kararları Işığında Özgürlüklerin Korunması Açısından Norm Denetiminin Önemi.” *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, no. 2 (2024): 675-723.
- Özenç, Berke. “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ve Mekân Yasakları.” *İstanbul Hukuk Mecmuası* 73, no. 2 (2015): 87-133.
- Sağlam, Fazıl. *Temel Hakların Sınırlandırılması ve Özü*. A.Ü. S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi, 1982.
- Schabas, William A.. *The European Convention on Human Rights A Commentary*. Oxford University Press, 2015.
- Şen, Murat. *Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı*. Seçkin Yayıncılık, 2022.

- Şirin, Tolga. “Anayasa Mahkemesi’nin Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü Kararlarına Yönelik Eleştirel Bir Değerlendirme.” *Anayasa Yargısı*, no. 1 (2015): 79-135.
- Şirin, Tolga. “Caddeler Yalnız Otomobillerin Değildir: Toplanma Özgürlüğünün Kısa Tarihi.” in *İnsan Hakları Seminerleri Dizisi* (28 Aralık 2020-26 Mayıs 2021), Editörler Pınar Dikmen, Göksu Işık, ve N. Betül Yağcı Başer, 155-66. On İki Levha Yayıncılık, 2023.
- Şirin, Tolga. “Toplantı ve Gösterilerde Yüzünü Gizleme Suçu (Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı Perspektifinden Bir Analiz).” *Anayasa Yargısı* 42, no. 2 (2025): 773-831. <https://doi.org/10.55792/anayasayargisi.1862776>.
- Şirin, Tolga. “Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkına İlişkin Sorunlar.” *Anayasa Hukuku Dergisi* 2, no. 4 (2013): 289-316.
- Tanör, Bülent ve Yüzbaşıoğlu, Necmi. *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*. Beta Yayıncılık, 2024.
- Tanyar, Ziya Çağa. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 60, no. 3 (2011): 593-634.
- Türkeli, Gözde. *Toplanma Hakkı Bağlamında Kanuna Aykırı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Suçu*. On İki Levha Yayıncılık, 2020.
- Ülgen, Özen. “Türk Hukukunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü.” Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- Venedik Komisyonu (Venice Commission). *Guidelines: On Freedom of Peaceful Assembly* (2020).
- Yarsuvat, Duygun. *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti ve İlgili Ceza Hükümleri*. Sermet Matbaası, 1968.
- Yiğit, Firuze. *Barışçıl Toplanma Özgürlüğüne Getirilen Sınırlamalarda AİHM Denetimi*. Adalet Yayınevi, 2023.
- Zabunoğlu, H. Gökçe. “AİHM Kararlarında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı ve Kolluğun Zor Kullanma Yetkisi.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 66, no. 3 (2017): 627-58. https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001903.
- Zengin, Mehmet Ali. “Türk Anayasa Hukuku Bakımından Toplanma Hürriyeti.” *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 6, no. 1-2 (2011): 355-80.

Mahkeme Kararları

Ali Rıza Özer ve Diğerleri Başvurusu, B. No: 2013/3924, 6/1/2015.

Ali Sarıpınar Başvurusu (2), B. No: 2013/6186, 9/3/2016.

Anayasa Mahkemesi. E. 1962/208, K. 1963/1, 4 Ocak 1963, Resmî Gazete 13 Mart 1963, sayı 11354.

Anayasa Mahkemesi. E. 2014/101, K. 2017/142, 28 Eylül 2017, Resmî Gazete 27 Aralık 2017, sayı 30283.

Anayasa Mahkemesi. E. 2020/12, K. 2020/46, 10 Eylül 2020, Resmî Gazete 18 Kasım 2020, sayı 31308.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Appleby ve Diğerleri / Birleşik Krallık, Başvuru No: 44306/98, 24 Eylül 2003.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Berladir ve Diğerleri / Rusya, Başvuru No: 34202/06, 19 Kasım 2012.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Brian Leonard Friend ve Diğerleri / Birleşik Krallık, Başvuru No: 16072/06 ve 27809/08, 24 Kasım 2009.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. DİSK ve KESK / Türkiye, Başvuru No: 38676/08, 27 Kasım 2012.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Ekrem Can ve Diğerleri / Türkiye, Başvuru No: 10613/10, 5 Eylül 2022.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Éva Molnár / Macaristan, Başvuru No: 10346/05, 7 Ocak 2009.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Ezelin / Fransa, Başvuru No: 11800/85, 26 Nisan 1991.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Gül ve Diğerleri / Türkiye, Başvuru No: 4870/02, 8 Haziran 2010.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Handyside / Birleşik Krallık, Başvuru No: 5493/72, 7 Aralık 1976.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Karataş / Türkiye, Başvuru No: 23168/94, 8 Temmuz 1999.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Navalnyy v. Rusya, Başvuru No: 29580/12 ve Diğerleri, 15 Kasım 2018.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Nurettin Aldemir ve Diğerleri / Türkiye, Başvuru No: 32124/02, 32126/02, 32129/02, 32132/02, 32133/02, 32137/02 ve 32138/02, 02 Haziran 2008.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Oya Ataman / Türkiye, Başvuru No: 74552/01, 5 Mart 2007.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Öllinger / Avusturya, Başvuru No. 76900/01, 29 Haziran 2006.

- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. ÖZDEP / Türkiye, Başvuru No: 23885/94, 8 Aralık 1999.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Primov ve Diğerleri / Rusya, Başvuru No: 17391/06, 13 Ekim 2014.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Samüt Karabulut / Türkiye, Başvuru No: 16999/04, 27 Ocak 2009.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Stankov ve The United Macedonian Organisation “ILINDEN” / Bulgaristan, Başvuru No: 29221/95 ve 29225/95, 2 Ocak 2002.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Yılmaz Yıldız ve Diğerleri / Türkiye, Başvuru No: 4524/06, 14 Ekim 2014.
- Beyza Zeyno Bayramoğlu Başvurusu, B. No: 2018/1270, 3/5/2023.
- Dilan Ögüz Canan Başvurusu, B. No: 2014/20411, 30/11/2017.
- Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası (Eğitim Sen) ve Diğerleri Başvurusu, B. No: 2014/920, 25/5/2017.
- Ferhat Üstündağ Başvurusu, B. No: 2014/15428, 17/7/2018.
- Figen Yüksekdağ Şenoğlu Başvurusu (5), B. No: 2017/24556, 14/9/2022.
- Gülfidan Yıldırım Başvurusu, B. No: 2014/12290, 19/7/2017.
- Gülşah Öztürk ve Diğerleri Başvurusu, B. No: 2013/3936, 17/2/2016.
- Halkın Kurtuluş Partisi Başvurusu (2), B. No: 2017/18826, 17/1/2023.
- İlhan Yiğit Başvurusu, B. No: 2016/7532, 29/12/2021.
- Kamuran Karaca Başvurusu, B. No: 2015/8762, 6/2/2019.
- Osman Erbil Başvurusu, B. No: 2013/2394, 25/3/2015.
- Şerafettin Can Atalay Başvurusu, B. No: 2021/9387, 19/1/2023.
- Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) ve Diğerleri Başvurusu, B. No: 2016/14517, 12/10/2023.
- Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) ve Diğerleri Başvurusu (2), B. No: 2016/14518, 12/10/2023.
- Umut Şimşek ve Diğerleri Başvurusu, B. No: 2015/14310, 12/6/2018.
- Yılmaz Güneş ve Yusuf Karadaş Başvurusu, B. No: 2015/10676, 26 Aralık 2018.

İnternet Kaynakları:

<http://www.encyclopedia.chicagohistory.org/pages/571.html>, ET. 19.07.2025.

<http://www.istanbul.gov.tr/2025-yili-toplanti-ve-gosteri-yuruyusu-yer-ve-guzergahlari-hk>, ET. 06.10.2025.

<https://sozluk.gov.tr/?ara=toplanma>, ET. 12.10.2025.

<https://www.bbc.com/turkce/articles/c0l05dlrw82o>, ET. 23.06.2025.

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/05/140501_1_mayis_toplama, ET. 23.06.2025.

<https://www.britannica.com/topic/May-Day-international-observance>, ET. 19.07.2025.

<https://www.istanbul.gov.tr/basin-aciklamasi-2026-29>, ET. 30.04.2026.

<https://www.lugatim.com/s/toplanma>, ET. 12.10.2025.

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/DM_/d02/c020/dm__02020148.pdf, ET. 21.04.2026.

Yazar Beyanı / Author's Declaration**Mali Destek / Financial Support**

Yazar(lar), bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayımlanması için herhangi bir finansal destek almadığını/alınmadığını beyan eder. / *The author(s) declare(s) that no financial support was received for the research, authorship, or publication of this study.*

Yazar Katkıları / Authors' Contributions

Bu çalışma, yazar(lar) tarafından hazırlanmış olup, tüm yazar(lar) çalışmaya asli katkı sağlamış ve makalenin son halini onaylamıştır. / *This study was prepared by the author(s). All author(s) contributed substantially to the work and approved the final version of the manuscript.*

Çıkar Çatışması-Ortak Çıkar / Declaration of Conflict of Interest-Common Interest

Yazar(lar) tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir. / *No conflict of interest or common interest has been declared by the author(s).*

Etik Kurul Onayı / Ethics Committee Approval

Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur. / *This study does not require ethics committee approval or any special permission.*

Araştırma ve Yayın Etiği / Research and Publication Ethics

Yazar(lar), çalışmanın tüm süreçlerinde derginin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyduğunu, makalenin özgün olduğunu ve intihal yapılmadığını, verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, suç unsuru veya hukuka aykırı yöntem kullanılmadığını, üçüncü kişilerin telif haklarının ihlal edilmediğini, karşılaşılabilecek etik ihlallerde derginin ve editör kurulunun sorumlu olmadığını, ayrıca bu çalışmanın başka bir akademik yayın ortamında değerlendirilmediğini beyan eder. / *The author(s) declare(s) that they have complied with the journal's scientific, ethical, and citation principles throughout all stages of the study; that the manuscript is original and not plagiarized; that no falsification of data has been made; that no unlawful method or material has been used; that no third-party copyrights have been infringed; that the journal and its editorial board bear no responsibility for any potential ethical violations; and that this study has not been submitted to or evaluated in any other academic publication.*